

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของสภาองค์กรชุมชนตำบลในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กรณีศึกษาสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านกุ่ม อำเภอบางบาล กับสภาองค์กรชุมชนตำบลชานา อำเภอสนา ผู้วิจัยได้เลือกใช้นวัตกรรม ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดการกระจายอำนาจ
2. แนวคิดเกี่ยวกับ “บทบาท”
3. แนวคิดประชาธิปไตยท้องถิ่น
4. แนวคิดประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่น
5. แนวคิดการมีส่วนร่วม
6. แนวคิดการเมืองภาคพลเมือง
7. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง
8. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชนตำบล
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการกระจายอำนาจ

สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานบุคคล สำนักงาน ก.พ. (2545, น. 5) “มีสังคมหลากหลายในโลกนี้ ซึ่งได้พัฒนาสถาบันและกระบวนการที่ทำให้กระบวนการประชาธิปไตยเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา แต่รัฐธรรมนูญภายใต้ระบอบประชาธิปไตยเหล่านี้มีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือ การยอมรับนับถือสิทธิของมนุษยชน และการสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม องค์กรประกอบพื้นฐานของประชาธิปไตยนั้น หยั่งรากลึกอยู่ในคุณค่าของเสรีภาพ ความสมานฉันท์และความยุติธรรม คุณค่าพื้นฐานในเรื่องของเสรีภาพ ความสมานฉันท์และความยุติธรรมนั้น เกี่ยวข้องกับความร่วมมือในด้านการเมืองการปกครองเท่า ๆ กับการส่งเสริมการกระจายอำนาจและการส่งเสริมความเข้มแข็งของการปกครองส่วนท้องถิ่น” เรียบเรียงจากคำกล่าวแนะนำมูลนิธิคอนราด อเดนาว์ และวิทยากร โดย Dr.Beatrice Gorawantschy ผู้แทนมูลนิธิคอนราด อเดนาว์แห่งประเทศไทย (The Konrad Adenauer) ในงานสัมมนา “บทเรียนด้านการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการ

บริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น” (The Lesson Learned On the Decentralization And Local Personnel Administration) (2545, น. 5)

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2552, น.10, 24) กล่าวถึงหลักการและความหมายของการกระจายอำนาจไว้ว่า “การกระจายอำนาจเป็นทิศทางหนึ่งของการปรับรูปแบบความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐบาลกับหน่วยงานบริหารระดับย่อยของรัฐ (Subnational units of Government) จากเดิมที่มุ่งเน้นการจัดโครงสร้างสถาบันการปกครองและการบริหารบนพื้นฐานของการรวมศูนย์อำนาจที่กลไกส่วนกลาง (Centralization) มาเป็นการกระจายอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ และทรัพยากรทางการบริหาร หน่วยงานที่เป็นกลไกการบริหารนอกศูนย์กลางทั้งในระดับภูมิภาค และท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น”

และยังกล่าวถึงความเป็มาของการกระจายอำนาจในประเทศไทยไว้ว่า “การกระจายอำนาจในประเทศไทย เริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นระบบตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 โดยเป็นการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศไทย เป็นไปตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งบัญญัติให้ดำเนินการกำหนดอำนาจหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณะระหว่างรัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการจัดสรรภาษีระหว่างรัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยคำนึงถึงภารกิจเป็นสำคัญ ภายใต้การดำเนินการของคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”

บุสดี ไชยสุโพธิ์ (2559) ให้ความหมายของการกระจายอำนาจว่า “คือ การถ่ายโอนอำนาจการตัดสินใจ ทรัพยากร และภารกิจ จากภาครัฐส่วนกลาง ให้แก่องค์กรอื่นใด ไม่ว่าจะเป็นองค์กรภาครัฐส่วนภูมิภาค องค์กรอิสระ องค์กรท้องถิ่น องค์กรเอกชน โดยเฉพาะภาคประชาชนไปดำเนินการแทน ซึ่งการถ่ายโอนดังกล่าว อาจจะมีลักษณะเป็นการถ่ายโอนเฉพาะภารกิจ ซึ่งเป็นการแบ่งภารกิจ ให้แก่องค์กรที่ได้รับการกระจายอำนาจดำเนินการ หรือ เป็นการถ่ายโอนโดยยึดพื้นที่เป็นหลัก ซึ่งเป็นการแบ่งพื้นที่เป็นหน่วยงานย่อยในการดำเนินการ”

อลิสซาเบ็ท ยูเลียณี (อ้างในปธาน สุวรรณมงคล 2554:5) World Bank Independent Evaluation Group, 2008 รายงานธนาคารโลก ชื่อ Decentralization in Client Countries: An Evaluation of World Bank Support, 1990-2007 ให้ความหมายของการกระจายอำนาจไว้ว่า “การกระจายอำนาจมักหมายถึง การโอนย้ายอำนาจจากรัฐบาลกลางไปสู่ระดับล่างในแง่ของการเมือง – การบริหาร และพื้นที่”

ปธาน สุวรรณมงคล (2554, น.4) “ประเทศที่มีระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยจะมีการกระจายอำนาจเกิดขึ้น ในระดับมากขึ้นน้อยแตกต่างกันไป การกระจายอำนาจให้ประชาชนถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานประการหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย” กล่าวโดยสรุป

ประเทศที่มีระบอบการเมืองเป็นประชาธิปไตย มักมีการกระจายอำนาจควบคู่กันไปกับการพัฒนาทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยโดยกล่าวอีกนัยหนึ่ง การกระจายอำนาจส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการเมืองระบอบประชาธิปไตยให้ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นเพราะเป็นการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจรัฐจากภาคส่วนอื่นของสังคมร่วมกับภาครัฐ

การกระจายอำนาจทางการเมือง คือ การที่รัฐในส่วนกลางถ่ายโอนอำนาจหน้าที่ มาสู่ท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนมีอิสระในการ “ปกครองตนเอง” และการกระจายอำนาจทางสังคม หมายถึง การที่รัฐเพิ่มอำนาจให้ชุมชนได้ดูแลตนเอง มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

อำนาจที่รัฐกระจายลงไปสู่ท้องถิ่น ได้แก่ สิทธิในการปกครองตนเอง อย่างอิสระตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่นนั้น การศึกษา สาธารณสุข โครงสร้างพื้นฐาน การดูแลทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี อำนาจตัดสินใจ ทรัพยากรการบริหาร การมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสาธารณะ

ปธาน สุวรรณมงคล (2554, น. 34) ได้อธิบายว่า “การกระจายอำนาจให้ชุมชนท้องถิ่นถือเป็นสาระสำคัญประการแรกของการกระจายอำนาจทางการเมือง ทั้งนี้ เพราะเป้าหมายหนึ่งที่สำคัญของการกระจายอำนาจทางการเมือง คือ การเพิ่มอำนาจให้แก่ชุมชน”ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้ว่า การที่รัฐได้กระจายอำนาจให้แก่ชุมชน ให้มีบทบาทในการดูแลสิ่งมีคุณค่าในท้องถิ่น การอนุรักษ์บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นร่วมเสนอแนะ ร่วมตัดสินใจ ร่วมกำกับ ตรวจสอบ เป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการกระจายอำนาจ เป็นการเสริมสร้างประชาธิปไตยในระดับฐานราก และประสิทธิภาพในการบริการสาธารณะ

ถวิลวดี บุรีกุล (2553, น. 19) กล่าวไว้ใน “การกระจายอำนาจกับการปฏิรูปประเทศไทย เล่มที่ 4 ว่าด้วยการมีส่วนร่วมและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชนและการตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” เรียบเรียงเนื้อหาจากการประชุมวิชาการ เรื่อง “การกระจายอำนาจกับการปฏิรูปประเทศไทย” เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2553 ณ อาคารมหิตลาธิเบศร และคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการกระจายอำนาจ” การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ต้องเป็นกระบวนการที่เริ่มต้นจากรากหญ้า เป็นกระบวนการที่เริ่มต้นที่จิตใจคน และต้องเริ่มจากพื้นฐานไปสู่ระดับสูงสุด โดยเริ่มจากการให้ข้อมูล การเปิดฟังความคิดเห็น การปรึกษาหาความรู้ การร่วมวางแผน การร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามประเมินผลและตรวจสอบ จนถึงการควบคุมโดยประชาชน เช่นเดียวกับที่ ลีลาภรณ์ บัวสาย และชนาวุฒิ ถาวรพราหมณ์ ได้กล่าวไว้ว่า

สีลาภรณ์ บัวสาย (2553, น. 25) “การกระจายอำนาจของประเทศไทยในปัจจุบันยังไม่ได้ทำให้ประชาชนทั่วไปเกิดความตระหนักว่าการกระจายอำนาจมีความสำคัญอย่างไร การกระจายอำนาจกับการปฏิรูปประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของชุมชน และปัญหาสำคัญของการกระจายอำนาจ คือปัญหาการเตรียมความพร้อมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อรองรับการกระจายอำนาจ”

ชนาวุฒิ ถาวรพราหมณ์ (2553, น. 39) “บทเรียนที่ได้จากการพัฒนาท้องถิ่นก็คือเราต้องให้อำนาจกับภาคชุมชน (power) และส่งเสริมการมีส่วนร่วม (participation) อย่างเต็มที่ ทำให้ประชาชนสามารถควบคุม กำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้ เป็นวิถีชีวิตแบบพอเพียงเหมาะสม สามารถสร้างรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพและสามารถดูแลจัดการชุมชนท้องถิ่นได้” ชนาวุฒิ ถาวรพราหมณ์ ได้สรุปการกระจายอำนาจว่า คือการให้อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน จึงไม่กระจายอำนาจแล้ว เพราะว่าแท้จริงแล้วอำนาจเป็นของประชาชนอยู่แล้ว สิ่งสำคัญคือการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง ให้ประชาชนรู้จักถึงการริเริ่มแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง การถอดถอนผู้นำที่ไม่ดี หรือการทำประชาพิจารณ์ ประชามติ หรือการออกกฎหมายท้องถิ่น

ผู้วิจัยสรุปโดยรวม การกระจายอำนาจ คือ การที่รัฐในส่วนกลางถ่ายโอนอำนาจหน้าที่ ทรัพยากร มาสู่ท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนมีอิสระในการปกครองตนเอง เพิ่มอำนาจให้ชุมชนได้ดูแลตนเอง มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน มีสิทธิในการปกครองตนเอง อย่างอิสระตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ภารกิจหน้าที่ ในด้านการศึกษา สาธารณสุข โครงสร้างพื้นฐาน การดูแลทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณี อำนาจตัดสินใจ ทรัพยากรการบริหาร การมีส่วนร่วม รับผิดชอบต่อสาธารณะ การกระจายอำนาจให้ชุมชนท้องถิ่น มีความสำคัญ คือ เป็นการกระจายอำนาจทางการเมือง ถือเป็น การเพิ่มอำนาจให้แก่ชุมชน เพื่อให้มีบทบาทในการดูแลสิ่งมีคุณค่าในท้องถิ่น การอนุรักษ์ บำรุงรักษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมเสนอแนะ ร่วมตัดสินใจ ร่วมกำกับ ตรวจสอบ เป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการกระจายอำนาจ เป็นการเสริมสร้างประชาธิปไตยในระดับฐานราก และประสิทธิภาพในการบริการสาธารณะ

แนวคิดการกระจายอำนาจของภาครัฐ ให้กับชุมชนท้องถิ่น มีความสอดคล้องกับแนวคิดในการตราพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 โดย สภาองค์กรชุมชนซึ่งหมายถึงเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยคนในชุมชนท้องถิ่นและเพื่อคนในชุมชนท้องถิ่นได้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีตัวแทนของสถาบันในชุมชนท้องถิ่นเช่น วัด โรงเรียน สถานีนามัยตัวแทนของกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆเช่นกลุ่มออมทรัพย์กลุ่มแม่บ้านกลุ่ม โรงเรียนกลุ่มอนุรักษ์ป่าและกลุ่มกิจกรรมพัฒนาอื่นๆที่มีอยู่ในแต่ละชุมชน โดยมีผู้นำ

ชุมชนที่ไม่เป็นทางการเช่นผู้รู้ภูมิปัญญาปราชญ์ชาวบ้านและผู้เฒ่าผู้แก่ผู้นำทางก็ได้แก่กำนันผู้ใหญ่บ้านในชุมชนท้องถิ่นเข้ามาร่วมใช้เวทีพูดคุยเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นร่วมกันเป็นระบบการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งแท้จริงมีมาตั้งแต่ในอดีตภารกิจที่สำคัญของสภาองค์กรชุมชนคือการสร้างความเข้มแข็งของสมาชิกและองค์กรชุมชนในตำบลให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ดูแลอนุรักษ์วัฒนธรรมภูมิปัญญาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่นการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และให้ข้อคิดเห็นกับโครงการต่างที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชนท้องถิ่นซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาระหน้าที่ที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ

2. แนวคิดเกี่ยวกับ “บทบาท”

คำว่า “บทบาท” พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2540, น. 315) ให้ความหมายไว้ว่า คือ การทำหน้าที่ (Function) หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนด และคาดหมายให้บุคคลกระทำ เช่นบทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู หรือบทบาทของผู้ใหญ่บ้าน กำนัน

สถานภาพ (Status) และบทบาทของบุคคลทางสังคม ในสำนวนภาษาวิชาการของสังคมวิทยาได้บัญญัติใช้คำว่า สถานภาพ (ตำแหน่ง) และบทบาท (หน้าที่) โดยถือว่าแต่ละขณะที่คนคนหนึ่งมีการกระทำทางสังคมเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับคนอื่นคนหนึ่งนั้น ต่างฝ่ายย่อมกระทำต่อกันไปตาม “ตำแหน่ง” และ “หน้าที่” ที่มีต่ออีกฝ่ายหนึ่ง (พิทยา สายหู, 2540, น. 48-49)

ไพบุลย์ ช่างเรียน (2516, น. 29-30) ได้อธิบายคำว่า “บทบาท” (Role) ในความหมายสองนัยคือนัยแรกพิจารณาในด้านโครงสร้างสังคม (social structure) บทบาทหมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่างๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น และอีกนัยหนึ่ง พิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคม (social interaction) บทบาท หมายถึง ผลต่อเนื้อที่มีแบบแผนการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานการณ์แห่งการปะทะสังสรรค์นั้น (Socially Interaction)

อมรา พงศาพิชญ์ (2521, น. 91) กล่าวว่า บทบาท หมายถึงสิทธิหน้าที่ในการประพฤติปฏิบัติที่บุคคลหนึ่งมีต่อบุคคลอื่นในสังคม

เลวินสัน (Levinson อ้างในอุทุมพร วิระธรรม 2537, น.16) สรุปความหมายของบทบาทไว้ 3 ประการ

1) บทบาท หมายถึง ปทัสถาน (norms) ความมุ่งหวัง ข้อห้าม ความรับผิดชอบ และอื่น ๆ ที่ลักษณะในการทำงานเดียวกันซึ่งผูกพันอยู่กับตำแหน่งที่สังคมกำหนดให้ บทบาทตามความหมายนี้คำนึงถึงตัวบุคคลน้อยที่สุด แต่มุ่งไปถึงหน้าที่อันควรกระทำ

2) บทบาท หมายถึง ความเป็นไปของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งที่คิด และกระทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้นๆ

3) บทบาท หมายถึง การกระทำของบุคคลแต่ละคนที่กระทำโดยให้สัมพันธ์กับโครงการทางสังคม หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ แนวทางอันบุคคลพึงกระทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้น ๆ

ชลกร ศิริวรรณ (2554, น. 11) บทบาทหมายถึงสิทธิหรือหน้าที่ที่บุคคลที่อยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ ทางสังคมจะต้องปฏิบัติตามที่สังคมกำหนดขึ้นมาและบทบาทนี้มีส่วนประกอบอย่างน้อย 3 ประการคือ

- 1) ส่วนที่เป็นกฎเกณฑ์ข้อบังคับ
- 2) ส่วนที่มีความสำคัญต่อบทบาทจะขาดมิได้
- 3) ส่วนที่ทำหน้าที่ส่งเสริมบทบาท

สุพัตรา สุภาพ (2536, น. 26) อธิบายว่าการที่เรากำหนดเรียกบุคคลหนึ่งเป็นข้าราชการหรือตำแหน่งใด ๆ นั้น เป็นการเรียกตามสถานภาพ (Status) ของผู้นั้น สถานภาพจะเป็นตำแหน่งที่ได้รับจากการเป็นสมาชิกกลุ่ม เป็นสิทธิและหน้าที่ทั้งหมดที่สังคมมีอยู่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสังคมส่วนร่วม สถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้นมีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อบุคคลอื่นอย่างไร มีหน้าที่รับผิดชอบอย่างไรในสังคม สถานภาพเป็นสิ่งเฉพาะบุคคลทำให้บุคคลนั้นแตกต่างจากผู้อื่น มีอะไรเป็นเครื่องหมายของตนเอง

อริสโตเติล (Aristotle อ้างในคลังบทความ “สถาบันพัฒนาเพื่อประชาธิปไตย” 2553, น. 1) กล่าวว่า การเมือง คือ ความผูกพันระหว่างประชาชนกับรัฐ จากคำกล่าวนี้ทำให้เกิดการยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ประชาชนกับการเมืองจะแยกกันไม่ออก จะมีความผูกพันและจะมี “บทบาท” ต่อกันตลอดไป การที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์และแสดง “บทบาท” อย่างใดอย่างหนึ่ง ถือว่าเป็นการแสดงบทบาททางการเมืองของประชาชนหรือเป็นการเข้าร่วมทางการเมือง (Political participation) นั่นเอง “ซึ่งแมคคอสกี (Maclosky) ได้อธิบายความหมายของการเข้าร่วมทางการเมืองไว้ว่า การที่บุคคลมีความสำนึกในทางการเมืองการปกครองได้เข้าร่วมทางการเมืองเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ที่กระทำด้วยความสมัครใจซึ่งสมาชิกทั้งที่อยู่ในสังคมได้มีส่วนร่วมกันในด้านที่จะเลือกผู้นำของตน และกำหนดนโยบายของรัฐ

ลิตธิโชค ลางคุลานนท์ (2552, น. 1-2) กล่าวว่า กลุ่มผลประโยชน์ที่เข้ามา มีบทบาทนำทางการเมือง มีอิทธิพลทางการเมืองมาก หรือสามารถเข้ามาเป็นศูนย์กลางของอำนาจทางการเมืองการปกครอง จะมีบทบาทในการกำหนดนโยบายสาธารณะ และการบริหารประเทศ สิ่งที่เกิดขึ้นตามมา คือ กลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้มีแนวโน้มที่จะพยายามรักษาอำนาจทางการเมืองของตนไว้ให้

นานที่สุด และมีการแสวงหาผลประโยชน์ทางด้านต่างๆ เพื่อเอื้อแก่กลุ่มของตน ผ่านทางนโยบาย สาธารณะ กฎหมาย หรือโครงการต่างๆ ของรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ Karl Marx ที่ว่า “ชนชั้นใดเป็นผู้บัญญัติ 2 กฎหมายย่อมเพื่อประโยชน์ของชนชั้นนั้น” ลักษณะดังกล่าวได้ปรากฏ ตั้งแต่อดีตเรื่อยมา และยิ่งเด่นชัดมากขึ้นเมื่อกลุ่มธุรกิจเข้ามามีบทบาททางการเมือง

ปธาน สุวรรณมงคล (2554, น.30-36) กล่าวถึงบทบาทการเมืองท้องถิ่นกับการส่งเสริมประชาธิปไตยว่า

1) บทบาทในการให้การเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization) คือ ทำหน้าที่ในการอบรมกล่อมเกล่าให้สมาชิกชุมชนท้องถิ่นมีอุดมการณ์ มีความรู้ความเข้าใจ มีความศรัทธาต่อระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย และสนใจเข้ามามีบทบาทในการเมืองท้องถิ่นทั้งโดยตรงและทางอ้อม ทำให้ประชาชนมีความตระหนักและสนใจทางการเมืองมากขึ้น

2) บทบาทในการสรรหาบุคลากรเข้าสู่ระบบการเมือง (political recruitment) คือ การทำหน้าที่สรรหาบุคคลเข้าสู่ระบบการเมือง เช่น กลุ่มการเมืองท้องถิ่นหรือพรรคการเมืองทำหน้าที่สรรหาบุคลากรเพื่อสมัครเลือกตั้งในการเลือกตั้งท้องถิ่น และประชาสัมพันธ์ในท้องถิ่น เช่น กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมีการเลือกผู้นำกลุ่ม และแกนนำกลุ่มทำหน้าที่ในการเป็นตัวแทนในการเรียกร้องปกป้องสิทธิชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

3) บทบาทการรวบรวมและแสดงออกถึงผลประโยชน์ (interest aggregation and interest articulation) การรวบรวมผลประโยชน์ ได้แก่ การนำเอาข้อเรียกร้องในประเด็นต่าง ๆ จากกลุ่มคนหลากหลายในท้องถิ่นมารวบรวมจัดเป็นประเด็นเรียกร้องที่ชัดเจน และนำเสนอต่อผู้เกี่ยวข้องโดยผ่าน สื่อมวลชนหรือการเดินทางประท้วง ผ่านการรวมกลุ่ม ที่เรียกว่า “กลุ่มผลประโยชน์”

4) บทบาทในการสื่อสารทางการเมือง การสื่อสารทางการเมืองเป็นกระบวนการทางการเมืองที่สำคัญในยุคข้อมูลข่าวสารเช่นปัจจุบันนี้ การสื่อสารทางการเมืองเป็นการทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์กันระหว่างนักการเมืองในท้องถิ่นกับประชาชนในท้องถิ่น ในแง่การให้และรับข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เกิดการชักจูง หรือโน้มน้าวไปยังทิศทางที่ผู้ส่งสารต้องการ

5) บทบาทการเสริมสร้าง ความชอบธรรมทางการเมืองในท้องถิ่น (political legitimization) ความชอบธรรมทางการเมือง เป็นเงื่อนไขพื้นฐานสำหรับการปกครอง ถ้าปราศจากซึ่งความชอบธรรมในระดับที่สังคมยอมรับได้แล้ว จะนำไปสู่การชะงักงันหรือการล่มสลายในระยะยาวของการปกครอง ความชอบธรรมแยกเป็นความชอบธรรมทางกฎหมาย (legal legitimacy) หมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้าสู่ตำแหน่งของการใช้อำนาจทางการเมืองอย่างถูกต้องตามกระบวนการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ การเลือกตั้ง และความชอบธรรมทาง

การเมือง (political legitimacy) หมายถึงความรู้สึกยอมรับ หรือไม่ยอมรับของประชาชนที่มีต่อผู้ใช้อำนาจทางการเมือง ซึ่งมีความสำคัญต่อเสถียรภาพทางการเมืองของสถาบันและหรือผู้มีอำนาจทางการเมือง

6) การเมืองท้องถิ่นกับการเสริมสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผลทางการเมืองท้องถิ่น ถือเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของระบบการเมือง มุ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนโดยส่วนรวมในส่วนของเมืองท้องถิ่น ซึ่งมีการดำเนินการตามหลักธรรมาภิบาล (good governance) ที่เน้นประสิทธิภาพและประสิทธิผลทางการเมือง ประสิทธิภาพทางการเมือง (political efficiency) หมายถึง ความสามารถ (capability) ของระบบการเมืองในการระดมทรัพยากรทางการเมืองเพื่อพัฒนาท้องถิ่น หรือแก้ไขปัญหาท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและตรงประเด็น ก่อนที่ปัญหาจะลุกลามขยายตัวใหญ่ขึ้นจนเกิดความเสียหายหรือความเดือดร้อนแก่ประชาชนจำนวนมาก ประสิทธิภาพทางการเมือง (political efficacy) หมายถึง การที่ระบบการเมืองสามารถดำเนินการบรรลุเป้าหมายทางการเมืองที่ตั้งไว้ ของการดำรงตำแหน่งทางการเมือง

บทบาททางการเมือง (คลังบทความ “สถานักพัฒนาเพื่อประชาธิปไตย”) กล่าวถึง การที่ประชาชนจะมีโอกาสแสดงบทบาทหรือเข้าร่วมทางการเมือง ได้มากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับสิทธิและหน้าที่ของประชาชน โดยเฉพาะสิทธิทางการเมือง (Political Right) ซึ่งหมายถึง การที่ยินยอมให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้มีโอกาสมีส่วนในการแสดงออกซึ่งเจตจำนงในทางการเมือง สิทธิทางการเมืองของประชาชน โดยปกติแล้วจะกำหนดไว้ในกฎหมายหลักของประเทศคือกฎหมายรัฐธรรมนูญ เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ในมาตรา 23 ได้กำหนดไว้ว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิทางการเมือง การใช้สิทธิเลือกตั้ง สิทธิสมัครสิทธิในการเข้าร่วมเป็นรัฐบาลหรือสิทธิในการปกครองประเทศ” ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสิทธิทางการเมืองกับประชาธิปไตยจะเป็นของคู่กัน จึงสรุปได้ว่า ประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนจะมีโอกาสแสดงบทบาททางการเมืองหรือเข้าร่วมทางการเมืองได้มากกว่าประเทศที่ปกครองในระบบเผด็จการและสิทธิหน้าที่ทางการเมืองของประชาชนจะมีมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับสิทธิทางการเมืองเช่นกัน

ความสำนึกทางการเมือง กับการแสดงบทบาท (คลังบทความ “สถานักพัฒนาเพื่อประชาธิปไตย”) กล่าวถึง ความสำนึกทางการเมืองว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของประชาชน โดยปราศจากการข่มขู่บังคับหรือชักจูงจ้างวานใด ๆ เช่นเดียวกับความสำนึกบาปของบุคคลผู้ตระหนักในธรรมจะไม่ยอมทำบาปใดๆ แม้ว่าจะมีโอกาสที่จะทำบาปยอมที่จะละเว้นการกระทำนั้นๆ เสีย โดยมุ่งจะทำแต่ความดีมีประโยชน์ต่อตนและส่วนรวม นี่เป็นสำนึกทางศีลธรรม ส่วนผู้ที่สำนึกทางการเมืองนั้นจะแสดง “บทบาท” ทางการเมืองตามสิทธิเสรีภาพของตน เช่น การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง การเข้าร่วมอภิปรายหรือการพูดคุยสนทนาเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมือง

การเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมือง การร่วมมือก่อตั้งพรรคการเมือง และการลงสมัครรับเลือกตั้ง และความสำคัญทางการเมืองของประชาชนจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะต่าง ๆ โดยการผ่านพรรคการเมืองหรือสถาบันทางการเมืองอื่นๆ จะเห็นได้ว่าความสำคัญทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด แต่ประชาชนจะมีส่วนร่วมทางการเมืองมากน้อยแค่ไหนเพียงไรขึ้นอยู่กับระบบการเมือง ลักษณะของสังคมและระบบเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เช่นถ้าประเทศใดปกครองในระบบเผด็จการ อำนาจการปกครองการแสดงบทบาททางการเมืองจะอยู่กับบุคคลบางคนหรือบางกลุ่มเท่านั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจะถูกจำกัดหรือบังคับ แต่ถ้าระบบการเมืองของประเทศใดเป็นระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเชื่อกันว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน เชื่อในสิทธิเสรีภาพและความสามารถความเสมอภาคของประชาชน โอกาสที่ปวงชนจะเข้าร่วมแสดงบทบาททางการเมืองย่อมจะมีมากกว่าระบบการปกครองอื่นๆ

ผู้วิจัยสรุปโดยรวมแนวคิดเกี่ยวกับ “บทบาท” ว่าหมายถึงหน้าที่ หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนด คาดหมายให้บุคคลกระทำทางสังคมที่เกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคม บางครั้งเป็นไปตามตำแหน่ง และหน้าที่ และตามที่ อริสโตเติล (Aristotle) นักปรัชญาเมธีคนสำคัญของโลก ได้กล่าวว่า “การเมือง คือความผูกพันระหว่างประชาชนกับรัฐ และจะแยกกันไม่ออก จะมีความผูกพันและจะมี บทบาทต่อกัน และการที่ประชาชนมาเกี่ยวข้องสัมพันธ์และแสดงบทบาททางการเมืองของประชาชน หรือเป็นการเข้าร่วมทางการเมือง ถือเป็น การแสดงบทบาททางการเมือง นอกจากนี้ บทบาททางการเมือง ยังมีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมทางการเมือง ซึ่งจะเข้าร่วมได้มากน้อยแค่ไหนย่อมขึ้นอยู่กับสิทธิและหน้าที่ของประชาชน โดยเฉพาะสิทธิทางการเมือง บทบาท ยังสัมพันธ์กับสำคัญทางการเมืองด้วย ซึ่งผู้ที่สำคัญทางการเมืองจะแสดง “บทบาท” ทางการเมืองตามสิทธิเสรีภาพของตน อาทิ การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง การเข้าร่วมอภิปรายหรือการพูดคุยสนทนาเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมือง การเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมือง การร่วมมือก่อตั้งพรรคการเมือง และการลงสมัครรับเลือกตั้ง และความสำคัญทางการเมืองของประชาชนจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะต่าง ๆ โดยการผ่านพรรคการเมืองหรือสถาบันทางการเมืองอื่นๆ บว่าบทบาท มีส่วนสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตย

“สถานภาพ” หมายถึง ตำแหน่งที่บุคคลได้รับจากการเป็นสมาชิกของสังคม มี 2 ประเภท คือ สถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิด เช่น พ่อ แม่ พี่ น้อง ปู่ ย่า ตา ยาย ลูก หลานคนไทย และสถานภาพที่ได้รับมาภายหลังการเกิด หรือสถานภาพทางสังคม (social status) เช่น ครู นักเรียน แพทย์

สถานภาพและบทบาท มีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน เนื่องจากเมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งในสังคมหรือกลุ่มคน บุคคลนั้นย่อมแสดงบทบาท (Role) ตามตำแหน่งนั้นๆ เพราะฉะนั้นโดยปกติ

วิสัยแล้วสถานภาพและบทบาทจึงเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไป อย่างไรก็ตาม บทบาทหรือการปฏิบัติหน้าที่ย่อมขึ้นอยู่กับบุคคลที่เข้าดำรงตำแหน่งนั้น ๆ เพราะฉะนั้น บทบาทจึงเป็นรูปแบบที่เคลื่อนไหวหรือรูปการทางพฤติกรรมของตำแหน่ง กล่าวคือ มีสิทธิหน้าที่ต่าง ๆ ความแตกต่างระหว่างบทบาทและตำแหน่งที่เกิดขึ้นนั้น ก็เพราะว่า “ตำแหน่ง” เป็นแนวความคิดทางสังคมวิทยา ส่วน “บทบาท” นั้น เป็นแนวความคิดทางจิตวิทยาทางสังคม เพราะฉะนั้น บทบาทจึงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอในเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงคนใหม่ที่มาดำรงตำแหน่งนั้น

3. แนวคิดประชาธิปไตยท้องถิ่น

จากการค้นหาความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ประกอบด้วยคำว่า “ประชา” หมายถึง หมู่คนคือปวงชน กับคำว่า “ธิปไตย” หมายถึงความเป็นใหญ่คำว่า “ประชาธิปไตย” จึงหมายถึง “ความเป็นใหญ่ของปวงชน” ราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ไว้ในพจนานุกรมว่า “แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่” (ศูนย์สารสนเทศ ราชบัณฑิตยสถาน 2558)

“ทั้งนี้ พึงเข้าใจว่าการที่ปวงชนจะมีความเป็นใหญ่ในการแสดงมติได้ก็จำเป็นที่ชนทุกคนรวมกันเป็นปวงชนนั้นต้องมี “สิทธิและหน้าที่ของมนุษยชน” อันเป็นสิทธิและหน้าที่ตามธรรมชาติของทุกคนที่เกิดมาเป็นมนุษย์ คือ สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคซึ่งมนุษย์จะต้องใช้พร้อมกันกับหน้าที่มิให้เกิดความเสียหายแก่เพื่อนมนุษย์อื่นและหมู่คนอื่นหรือปวงชนเป็นส่วนรวมถ้าชนส่วนมากซึ่งเป็น “สามัญชน” ถูกตัดสิทธิมนุษยชน โดยให้มีหน้าที่แต่อย่างเดียว สามัญชนก็มีลักษณะเป็นทาสหรือข้าไพร่ของชนส่วนน้อยซึ่งมีสิทธิใหญ่ยิ่งหรือ “อภิสิทธิ์ชน” แบบการปกครองจึงไม่ใช่ประชาธิปไตย ถ้าสามัญชนมีสิทธิมนุษยชนอย่างเดียว โดยไม่มีหน้าที่มนุษยชนแบบการปกครองก็เกินขอบเขตของประชาธิปไตย” (ประชาธิปไตยเบื้องต้นสำหรับสามัญชน:ปริทัศน์ พนมยงค์, สถาบันปริทัศน์พนมยงค์)

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (2558) ให้ความหมายคำว่าประชาธิปไตย (democracy) เป็นระบอบการปกครองแบบหนึ่งซึ่งการบริหารอำนาจรัฐมาจากเสียงข้างมากของพลเมือง (Majority Vote) ผู้เป็นเจ้าของอำนาจธิปไตย โดยพลเมืองอาจใช้อำนาจของตนด้วยตนเองหรือผ่านผู้แทนที่เลือกไปใช้อำนาจแทนก็ได้ ประชาธิปไตยยังเป็นอุดมคติที่ว่าพลเมืองทุกคนในชาติร่วมกันพิจารณากฎหมายและการปฏิบัติของรัฐและกำหนดให้พลเมืองทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและเจตนาของตนเท่าเทียมกัน

ประชาธิปไตยทางตรง ประชาธิปไตยเกิดขึ้นในบางนครรัฐกรีกโบราณช่วงศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเอเธนส์หลังการก่อการกำเริบเมื่อ 508 ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งพลเมืองเกี่ยวข้องในกระบวนการทางการเมืองโดยตรง แต่ประชาธิปไตยในปัจจุบันเป็นประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนโดยสาธารณะออกเสียงในการเลือกตั้งและเลือกนักการเมืองเป็นผู้แทนตนในรัฐสภา จากนั้น สมาชิกสภาจะเป็นผู้ตัดสินใจด้วยเสียงข้างมาก ประชาธิปไตยทางตรงยังมีอยู่ในระดับท้องถิ่นหลายประเทศ เช่นการเลือกตั้งสมาชิกเทศบาล อย่างไรก็ตาม ในระดับชาติ ความเป็นประชาธิปไตยทางตรงมีเพียงการลงประชามติ การริเริ่มออกกฎหมายและการถอดถอนผู้ได้รับเลือกตั้ง

ประเวศ วะสี (2550) กล่าวว่า ประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) คือ การที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในกิจการบ้านเมืองโดยตรงมากที่สุด ประชาชนที่เป็นปัจเจก ไม่มีกำลังพอ ต้องมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง การรวมตัวคือสังคมน หมายถึงการร่วมกัน การรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งก็คือสังคมเข้มแข็ง หมายถึงเข้มแข็งทั้งการรวมตัว เข้มแข็งทั้งทางความรู้และปัญญา เข้มแข็งทั้งทางศีลธรรม เข้มแข็งทั้งทางการจัดการ คือการเมืองค้ำกร และควรทำเรื่องต่าง ๆ อย่างน้อย 5 เรื่อง คือ 1) ชุมชนเข้มแข็งทำการพัฒนาอย่างบูรณาการเต็มพื้นที่เป็นประชาธิปไตยระดับรากหญ้า ชุมชนกำหนดอนาคตของตนเองได้ และแก้ปัญหาทุกอย่าง ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ ครอบครัว สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ พร้อมกันไปอย่างบูรณาการ จะเป็นรากฐานแห่งความร่วมมือเป็นสุขของสังคม 2) สังคมเข้ามาทำการพัฒนาเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเองมากที่สุด เช่น การศึกษา สุขภาพ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม 3) สังคมร่วมรัฐ สังคมนำรัฐ รัฐทำอะไรดีสังคมเข้าร่วม รัฐคิดขัดอะไรสังคมนำ 4) สังคมตรวจสอบรัฐ 5) สังคมร่วมสร้างนโยบายสาธารณะ นโยบายสาธารณะเป็นเรื่องสำคัญไม่ควรทำโดยเผด็จการ โดยคนกลุ่มน้อยหรือคนเดียว แต่ควรเป็นกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม (Participatory Public Policy Process = PPPP = P⁴) ในขณะที่อำนาจรัฐอย่างเดียวไม่มีทางแก้ปัญหาที่ยาก ๆ และสลัดข้ออื่นในสังคมได้ หากสังคมเข้มแข็งและเข้ามามีบทบาทในกิจการบ้านเมืองทั้ง 5 ประการดังกล่าวข้างต้น ประเทศจะมีพลังในการแก้ปัญหาอย่างมหาศาล นี่คือนิยามของประชาธิปไตยโดยตรง อีกชื่อหนึ่งของสังคมเข้มแข็ง คือ **ประชาสังคม**

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2556, น. 2-9) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมาย “ท้องถิ่น” ว่าหมายถึงท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งเน้นถึงลักษณะทางสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และทางธรรมชาติที่มีความเป็นขอบเขตเฉพาะพื้นที่นั้นๆ เป็นสำคัญ และยังมีความหมายที่กำหนดขอบเขตของพื้นที่ระดับย่อยตามเขตการปกครอง หรือเป็นหน่วยงานระดับรองไปจาก หน่วยงานใหญ่ได้แก่ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น คำว่า

ท้องถิ่น จึงขึ้นอยู่กับกำกวมขอบเขตทางพื้นที่ดังกล่าวแล้ว และเมื่อนำไปใช้ประกอบกับคำใดจะให้ความหมาย เฉพาะเจาะจงในเรื่องนั้น เช่น ประเพณีท้องถิ่น พิธีประจำท้องถิ่น เป็นต้น

เอกรินทร์ สิมหาศาล และปรีชา นุ่มสุข (2540, น. 2) กล่าวว่า “ท้องถิ่น” หมายถึง การกำหนดขอบเขตพื้นที่ ขอบเขตความรับผิดชอบหรือหน่วยงานที่ปรากฏในท้องถิ่นต่าง ๆ ตามสภาพสังคมซึ่งจัดเป็นพื้นที่ระดับย่อยรองไปจากสังคมใหญ่

สรุปได้ว่า “ท้องถิ่น” หมายถึงถิ่นฐานที่อยู่ของมนุษย์ที่ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่กันเป็นกลุ่มหรือหน่วยของพื้นที่ย่อยลงมา ตั้งแต่บ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เทศบาล จังหวัดในทำนองเดียวกัน ถ้าจะกล่าวถึงท้องถิ่นในลักษณะที่เป็นขอบเขตชุมชนใดชุมชนหนึ่งหากนำคำว่า “ประชาธิปไตย” กับคำว่า “ท้องถิ่น” มารวมกันเป็น “ประชาธิปไตยท้องถิ่น” ย่อมหมายความถึง “ความเป็นใหญ่ของปวงชนในบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เทศบาล จังหวัด หรือในขอบเขตชุมชนใดชุมชนหนึ่ง”

ยศวดี บุญเกียรติ (2558) ความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตยท้องถิ่น” คือการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง ร่วมกันรับผิดชอบ มีการปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อวิถีความเป็นอยู่ร่วมกัน มีการร่วมมือกันในการทำงานสาธารณะให้ท้องถิ่นไม่รอให้ภาครัฐดำเนินการแต่ฝ่ายเดียว (จากการจัดการสัมมนาเรื่อง “การเลือกตั้งท้องถิ่น” ระหว่างสถาบันนโยบายศึกษากับคณะกรรมการการเลือกตั้ง โดย ดร.จรัส สุวรรณมาลา และ ดร.เอกเหล่าธรรมทัศน์ ในเรื่องของ “ประชาธิปไตยท้องถิ่น” ที่ต่างไปจาก “ประชาธิปไตยระดับชาติ”) “ในความหมายเช่นนี้ “ประชาธิปไตยท้องถิ่น” ก็เป็นสิ่งที่อยู่ในสังคมไทยเรามาเนิ่นนาน ก่อนที่เราจะมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยด้วยซ้ำไป เพียงแต่เราไม่ได้เรียกสิ่งนั้นว่า “ประชาธิปไตยท้องถิ่น” หรือตั้งชื่อเรียกว่าอะไรทั้งนั้น เพราะสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่อยู่ในจิตวิญญาณของชุมชนในชนบทมาตลอดเวลา และเพิ่งจะหายไปเมื่อมีการบริหารปกครองที่แบ่งออกเป็นสามส่วนคือ ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นนี้เอง”

ประเวศ วสี (2550, น. 30-33) กล่าวว่า ประชาธิปไตยที่ทำกันมาจากข้างบน มีแต่จะพังแล้ว พังอีก และได้เสนอให้สร้างประชาธิปไตยชุมชนและประชาธิปไตยท้องถิ่น โดยเชื่อว่าประชาธิปไตยเช่นนี้เท่านั้นที่การเมืองกับศีลธรรมจะไปด้วยกันได้

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2554, น. 10-55) การริเริ่มประชาธิปไตยที่ท้องถิ่นนั้น คือ การเข้าไปให้ประชาชนรู้ปัญหาของท้องถิ่น รักท้องถิ่นและแก้ไขปัญหาให้ท้องถิ่น ความรู้สึกที่ว่าประชาธิปไตยเป็นของประชาชนเองนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนได้มีส่วนรับผิดชอบในการบริหารและพัฒนาบ้านเมืองได้มากกว่าปัจจุบันนี้ เราต้องทำให้ประชาธิปไตยเป็นของประชาชนด้วยการทำให้งานบ้านงานเมืองนั้น ทำได้โดยประชาชนเองมากขึ้น ประชาธิปไตยที่ใช้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็น กทม. อบจ. อบต. หรือเทศบาล ก็ยังต้องใช้การเลือกตั้งผู้แทนอยู่

ไม่น้อย แต่คงจะดียิ่งขึ้น หากจะส่งเสริมประชาธิปไตยแบบผู้แทนนั้นด้วย ประชาธิปไตยที่ประชาชนร่วมกันปกครองที่ระดับท้องถิ่นให้มากขึ้น

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2557, น.2,156,158) “ประชาธิปไตยควรเริ่มที่ท้องถิ่น ประชาธิปไตยนั้นควรเริ่มต้นที่ท้องถิ่น ควรสร้างประชาธิปไตยระดับชาติ” และกล่าวว่า การปกครองที่ดีจะยั่งยืนได้นั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ แต่ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกและวัฒนธรรมของประชาชน และการรณรงค์สร้างสำนึกและวัฒนธรรมให้คนในชาติเห็นความสำคัญและสร้าง “ท้องถิ่น” ให้เป็นรากฐานใหม่ของประชาธิปไตยที่มีความชอบธรรมยิ่งขึ้นและยังกล่าวด้วยว่า กระแสวัฒนธรรมชุมชนอาศัยภูมิปัญญา และความคิดริเริ่มของคนในชุมชน ในการพัฒนาแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน เน้นสร้างเศรษฐกิจที่พึ่งพิงตนเองให้ได้มากที่สุด ไม่ปล่อยให้หมู่บ้านและตำบลตกอยู่ในกลไกของระบบตลาดสิ้นเชิง และนำแนวคิดนี้ไปปฏิบัติจนประสบความสำเร็จในหลายแห่ง เช่น ที่ คีรีวง ไม้เรียง กูดชุม

ธเนศวร์ เจริญเมือง (2550, น. 25-26) ให้ทัศนะว่า ประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น เป็นปัจจัยสำคัญของระบอบประชาธิปไตยทั้งประเทศ และเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตยระดับชาติ

ปธาน สุวรรณมงคล (2554, น. 27-29) กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของประชาธิปไตยท้องถิ่นไว้ว่ามีลักษณะสำคัญอย่างน้อย 4 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่หนึ่ง เป็นเรื่องของอุดมการณ์ทางการเมือง คือ เป็นเรื่องของความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับที่มาของอำนาจรัฐ และสิทธิการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น อุดมการณ์มีนัยสำคัญกับการเมืองท้องถิ่นในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยมาก เนื่องจากว่าเป็นระบบการเมืองที่ถือว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน จึงเป็นระบบที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ประชาชนเจ้าของอำนาจอธิปไตยมีส่วนร่วมในการจัดสรร แบ่งปันสิ่งมีคุณค่าในสังคมโดยผ่านสถาบันและกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เช่น กลุ่มผลประโยชน์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกระบวนการการเลือกตั้ง

ลักษณะที่สอง ประชาธิปไตยท้องถิ่นเป็นรูปแบบหนึ่งของการปกครองตนเองระดับล่าง คือ ระดับท้องถิ่น ประเทศที่มีระบอบประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้ประชาชนมีการปกครองตนเองหรือที่เรียกว่า “การปกครองท้องถิ่น” (local government) โดยเป็นสิทธิของประชาชนในการปกครองตนเองอย่างอิสระตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่นผ่านตัวแทนที่ประชาชนเลือกเข้าไปเป็นผู้บริหารท้องถิ่นและสมาชิกสภาท้องถิ่น ตัวแทนประชาชนดังกล่าวนี้เข้าไปทำหน้าที่จัดสรรแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าในสังคมของท้องถิ่นนั้น โดยประชาชนกำกับ ติดตาม ตรวจสอบการใช้

อำนาจของคณะผู้บริหาร หรือผู้บริหารท้องถิ่นด้วย เช่น การใช้อำนาจถอดถอน (recall) สมาชิกสภาท้องถิ่นหรือคณะผู้บริหาร หรือผู้บริหารที่ประพฤติไม่เหมาะสมกับตำแหน่งออกจากตำแหน่งได้

ลักษณะที่สาม ประชาธิปไตยท้องถิ่นเป็นการกระจายอำนาจหรือการเพิ่มอำนาจให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนในการปกครองตนเอง โดยที่ประชาชน/กลุ่มคนในท้องถิ่นมีบทบาทเกี่ยวข้องในการติดตาม ตรวจสอบการทำงานของตัวแทนประชาชนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือเรียกร้อง กัดค้นผู้มีอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่น เพื่อให้ตอบสนองความต้องการหรือผลประโยชน์ของคนหรือกลุ่ม ดังนั้นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นจึงมิได้จำกัดอยู่เฉพาะการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองตนเองหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเมืองภาคตัวแทนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเมืองภาคพลเมืองอีกด้วยที่ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทเรียกร้อง เสนอแนะ และติดตามตรวจสอบการใช้อำนาจของการเมืองภาคตัวแทน (ผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่น)

ลักษณะที่สี่ ประชาธิปไตยท้องถิ่นเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน กล่าวคือ วิธีการเมืองท้องถิ่นแบบประชาธิปไตย ได้แก่ การมีใจที่เปิดกว้าง ยอมรับความแตกต่าง หลากหลายทางความคิดเห็น อาศัยการเจรจา ประนีประนอมมากกว่าการใช้กำลังตัดสิน มีความเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น การใช้หลักเหตุผลในการตัดสินใจดำเนินการต่าง ๆ และการมุ่งถึงประโยชน์ส่วนรวมของท้องถิ่นเป็นสำคัญ

การเมืองท้องถิ่นที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแข็งขัน (active political participation) มีผลต่อการเสริมสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผลทางการเมือง หมายถึง การคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถเข้าสู่ระบบการเมือง ประชาชนมีการติดตาม กำกับ ตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่อย่างเข้มแข็ง ทำให้การบริหารงานท้องถิ่นมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล มีความรับผิดชอบในการบริหารงาน มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ส่งผลให้การเมืองระดับชาติมีความเข้มแข็งและมีเสถียรภาพด้วย

ประธาน สุวรรณมงคล (2555, น. 30-34) กล่าวถึง แนวคิดประชาธิปไตยท้องถิ่น (Local democracy) ประชาธิปไตยท้องถิ่น ถือได้ว่าเป็นฐานรากของประชาธิปไตยของสังคมนั้น หากเปรียบประชาธิปไตยเสมือนบ้าน ประชาธิปไตยท้องถิ่นก็เป็นเสมือนเสาเข็มของบ้านที่หากว่าเสาเข็มมีความแข็งแรงมั่นคงก็ประกันได้ว่า บ้านหลังนั้นย่อมมีความมั่นคงแข็งแรงไปด้วย เช่นเดียวกับการที่สังคมประชาธิปไตยในระดับรากฐานหรือระดับท้องถิ่นมีความเข้มแข็งก็ย่อมแสดงถึงความมั่นคง การมีเสถียรภาพของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยในระดับชาติของสังคมนั้นด้วยเช่นกัน ประชาธิปไตยท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญสามประการ ได้แก่

ประการแรก สิทธิของประชาชนในการปกครองตนเองอย่างอิสระตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่นนั้นอันเป็นสิทธิพื้นฐานประการหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย สิทธิในการปกครองตนเองหมายถึง การที่ประชาชนในท้องถิ่นนั้นสามารถตัดสินใจกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้ตามเจตนารมณ์ของประชาชนสิทธิการปกครองตนเองดังกล่าวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญก่อนการรวมกันเป็นรัฐชาติ (nation-state) เสียอีก ดังปรากฏว่า ชุมชนท้องถิ่นในอดีตก็มีการปกครองตนเองโดยผู้ปกครองของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ มีกฎ ระเบียบของชุมชนที่ใช้บังคับกับคนในชุมชนท้องถิ่นนั้น เมื่อมีการรวมกันเป็นรัฐ-ชาติแล้ว สิทธิดังกล่าวก็ยังติดตามมาด้วยเพียงแต่มอบสิทธิดังกล่าวให้รัฐเป็นผู้ใช้แทน แต่ก็จะเห็นว่า ในรัฐที่มีระบอบการเมืองการบริหารแบบประชาธิปไตย ก็ให้สิทธิแก่ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นได้ปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ในระดับหนึ่ง

ประการที่สอง ประชาธิปไตยท้องถิ่นเป็นอุดมการณ์ทางการเมือง อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นแบบแผนความคิดความเชื่อทางการเมืองของคนในสังคม ในสังคมประชาธิปไตย ประชาชนส่วนใหญ่ย่อมมีแบบแผนความคิดความเชื่อทางการเมืองหรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย เช่น การยอมรับและเคารพสิทธิการปกครองตนเองของประชาชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง การมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ เป็นต้น ดังนั้น หากคนในสังคมท้องถิ่น มีอุดมการณ์ทางการเมืองที่สอดคล้องกับหลักการของประชาธิปไตย ก็ย่อมทำให้ประชาธิปไตยท้องถิ่นเกิดขึ้นอย่างมั่นคง แข็งแรง

ประการที่สาม ประชาธิปไตยท้องถิ่นเป็นการเพิ่มอำนาจ (empowerment) ให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนสามารถแสดงออกซึ่งความคิดเห็น ความต้องการของตนผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น การรวมตัวเรียกร้อง การประชุมแสดงความคิดเห็น หรือแม้แต่การประท้วงอย่างสันติ เป็นต้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งประชาธิปไตยท้องถิ่นส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) อย่างกว้างขวาง”

ประธาน สุวรรณมงคล กล่าวเพิ่มเติมว่า ในอีกแง่มุมหนึ่งการเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารก็นับเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีความจำเป็นต่อความเข้มแข็งของประชาธิปไตยท้องถิ่น เนื่องจากการที่ประชาชนสามารถเข้าถึงและรับรู้ข่าวสารได้อย่างกว้างขวางย่อมทำให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจได้ถูกต้องมีเหตุผลมากขึ้น รวมถึงทำให้มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า “ข้อมูลคืออำนาจ” อีกประการหนึ่งที่สำคัญ คือ การที่ประชาชนมีความตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพของตนเอง และการมีส่วนร่วม และเชื่อมั่น ศรัทธาในความสามารถของตนเองในการเปลี่ยนแปลงสังคมตามวิถีทางประชาธิปไตยย่อมจะทำให้ประชาธิปไตยท้องถิ่นได้รับการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ และส่งผลให้ประชาธิปไตยของสังคมส่วนรวมพัฒนาไปด้วยอย่างยั่งยืน

ประชาธิปไตยท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งย่อมส่งผลดีต่อการเมืองการบริหารท้องถิ่นที่เกิดขึ้นและนำไปสู่ประโยชน์สุขของประชาชนและท้องถิ่นตลอดจนความมั่นคง มีเสถียรภาพทางการเมืองการบริหารในระดับชาติในที่สุด

ผู้วิจัยสรุปโดยรวมแนวคิดประชาธิปไตยท้องถิ่นจากนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์หลายท่านว่าประชาธิปไตยท้องถิ่น เป็นสิ่งที่อยู่ในสังคมไทยเรามาเนิ่นนาน อยู่ในจิตวิญญาณของชุมชนในชนบทมาตลอดเวลา ก่อนที่เรานี้จะมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย คือ การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง ร่วมกันรับผิดชอบ มีการปรึกษาหารือในเรื่องต่าง ๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อวิถีความเป็นอยู่ร่วมกันมีการร่วมมือกันในการทำงานสาธารณะให้ท้องถิ่น ไม่รอให้ภาครัฐดำเนินการแต่ฝ่ายเดียวโดยต้องเริ่มที่ประชาชนตระหนักในความรับผิดชอบต่อท้องถิ่นของตน ยื่นมือเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องต่างๆที่มีผลกระทบต่อทุกคนในท้องถิ่น ได้แก่ เศรษฐกิจในชุมชน สังคม การเมือง การศึกษา การปกครองภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม สุขภาพกาย สุขภาพจิต มุ่งองค์ความรู้ที่มีการรวบรวมและถ่ายทอดสู่ชุมชนมีการฝึกปฏิบัติร่วมกันชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีคุณภาพแต่ละแห่งรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ ประโยชน์สุขของประชาชนและท้องถิ่นตลอดจนความมั่นคง มีเสถียรภาพทางการเมืองการบริหารในระดับชาติในที่สุดประชาธิปไตยท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งย่อมส่งผลดีต่อการเมืองการบริหารท้องถิ่นที่เกิดขึ้นและนำไปสู่ความสามารถในการจัดการท้องถิ่นให้มีคุณภาพ บุคลากรมีคุณค่า สร้างประโยชน์ให้ชุมชนได้อย่างเข้มแข็ง พึ่งพากระแสนอกเท่าที่จำเป็น จะเป็นรากฐานสู่ความเข้มแข็งของประชาธิปไตยระดับชาติได้อย่างยั่งยืน

4. แนวคิดประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่น

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (2558) ประชาสังคม หรือ Civil Society เป็นแนวคิดที่มีเป้าหมายเพื่อการมีและชุมชนที่เข้มแข็ง ค้ำยันเป็นแนวคิดที่กว้าง จึงมีผู้ให้คำนิยามไว้หลากหลาย โดยทั่วไปประชาสังคม หมายถึง พื้นที่หรือส่วนของสังคมที่มีประชาชนเป็นผู้แสดงบทบาทหลัก พื้นที่ดังกล่าวจึงไม่ใช่ภาครัฐซึ่งปฏิบัติหน้าที่โดยมีกฎหมายรองรับ และภาครัฐกิจเอกชนที่เน้นดำเนินงานโดยมุ่งแสวงหาผลกำไรในพื้นที่ประชาสังคม ประชาชนทั่วไปเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการที่เป็นอิสระจากภาครัฐ และอยู่นอกบริบทการแข่งขันทางการเมือง ซึ่งกลุ่มและผู้กระทำการทางสังคม อาจมีวัฒนธรรม วิถีชีวิต วิถีคิดอันหลากหลายมาร่วมกันในกิจกรรมที่มีเป้าหมายเพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล ถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิด สร้างเอกลักษณ์และความเห็นร่วมกัน รวมถึงต้องมีจุดมุ่งหมายร่วมในการพิทักษ์หรือเพิ่มพูนผลประโยชน์สาธารณะบางประการ

ให้กับสังคม โดยลักษณะของพื้นที่ดังกล่าวสามารถเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ทางการเมือง และทางเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจระหว่างสามพื้นที่ดังกล่าวนี้ด้วย

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2550) ให้ความหมายของ ประชาสังคม (Civil society) ว่า หมายถึง เครือข่าย กลุ่ม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน และชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐ (State) กับปัจเจกชน (Individuals) โดยจุดเน้นของประชาสังคม ได้แก่ 1) ไม่ชอบและไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐ และมีความร่วมมือกับรัฐได้ แต่ก็สามารถชี้นำกำกับและคัดค้านรัฐได้พอสมควร และ 2) ไม่ชอบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดขั้ว ซึ่งส่งเสริมให้คนเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่ แกร่งแย่งแข่งขันกันจนไม่เห็นประโยชน์ส่วนรวม แต่สนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมกลุ่มรวมหมู่และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วนเฉพาะกลุ่ม โดยสังคมต้องประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ รัฐ ประชาสังคม ปัจเจกชน ซึ่งต้องเป็นอิสระต่อกัน แต่ก็ต้องโยงใยเกี่ยวข้องกัน ต้องขัดแย้งคัดค้านกันได้ แต่ก็ต้องปรองดองประสานสามัคคีกันไปด้วย

เฮเกล (Hegel) กล่าวถึงประชาสังคมว่า โดยให้ความหมายที่รวมเอา สมาคม ชุมชน สถาบัน ฐานันดร กลุ่ม อาชีพ และอื่น ๆ ที่อยู่ระหว่างรัฐและครอบครัวเข้าด้วยกัน กลุ่มหรือองค์กรที่ประกอบกันเป็นประชาสังคมนั้น อาจเป็นกลุ่มแบบจารีตดั้งเดิม หรือจะเป็นกลุ่มสมัยใหม่เกิดจากการรวมตัวแบบคนสมัยใหม่ก็ได้ แต่ไม่มองรัฐกับประชาสังคมในลักษณะเป็นขั้วตรงข้ามที่แยกจากกัน หากมองว่าประชาสังคมจะพัฒนาไปเป็นรัฐได้ หรือมองว่าประชาสังคมเป็นรัฐในขั้นแรกแบบหยาบ ๆ ยังไม่สมบูรณ์ เพราะยังไม่มิติด้านความคิดจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม (อ้างในเอนก เหล่าธรรมทัศน์)

ธีรยุทธ บุญมี (อ้างในอภิชาติ พิบูลย์ 2536) มองว่า การแก้ปัญหาพื้นฐานทางสังคมนั้น ควรให้ความสำคัญกับ “พลังที่สาม” หรือพลังของสังคม หากเห็นว่าสังคม โดยรวมมีความเข้มแข็ง นักธุรกิจ นักวิชาชีพ นักศึกษาปัญญาชนชาวบ้าน สามารถร่วมแรงร่วมใจกัน ผลักดันสังคม ปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นพื้นฐานก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้ สังคมที่เข้มแข็งในความหมายนี้ จะเน้นที่ลักษณะที่กระจัดกระจาย พลังทางสังคมที่มาจากทุกส่วนทุกวิชาชีพทุกระดับรายได้ ทุกภูมิภาคของประเทศ

ประเวศ วะสี (2550) “ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานล่างของสังคม ถ้าฐานล่างเข้มแข็ง สังคมทั้งหมดจะมั่นคงและยั่งยืน ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนท้องถิ่นร่วมตัวร่วมคิดร่วมทำในทุกพื้นที่ ทุกองค์กร และทุกเรื่อง ทั่วประเทศ ทำการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งทางเศรษฐกิจ จิตใจ ครอบครัว สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ โดยเน้นเรื่องการมีส่วนร่วมอาชีพหรือเศรษฐกิจพอเพียง ทุกคนมีความเสมอภาค มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง มีองค์กรจัดการ มีสิทธิชุมชนตาม

รัฐธรรมนูญนี้ เป็นประชาธิปไตยตรงระดับรากหญ้า และมีสมรรถนะในการแก้ปัญหาทุกชนิดพร้อมกัน นี่คือนิยามประชาธิปไตยที่แท้จริง และแก้ปัญหาได้ เป็นบ่อเกิดของความร่วมเย็นเป็นสุขเป็นประชาธิปไตยที่ไม่ใช่ชนาธิปไตย”

ถวิลวดี บุรีกุล (2556, น.1-13) ประชาสังคมคือประชาชนในสังคมมีจิตสำนึกร่วมกันมีการร่วมมือผ่านองค์กรที่หลากหลาย และมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เพื่อทำการแลกเปลี่ยนข้อมูล มีความคิดเพื่อสร้างเอกลักษณ์ มีความผูกพันและความเชื่อร่วมกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการมีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐ หรือเพื่อให้รัฐมีความสำนึกรับผิดชอบต่อสาธารณะ และการจะประชาสังคมได้ต่อเมื่อประชาชนมีการรวมตัวกันโดยไม่มีรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องในการรวมตัวนั้น แต่อาจมีการสนับสนุนเท่านั้นเพื่อให้ชุมชนได้ทำกิจกรรมเอง โดยมีความเชื่อและจิตสำนึกร่วมกันในการรับผลประโยชน์จากรัฐหรือเปลี่ยนแปลงนโยบายแต่ไม่ใช่การยึดกุมอำนาจรัฐโดยการรวมตัวมี 5 รูปแบบ คือ 1) ลักษณะอาสาสมัคร 2) ลักษณะสื่อมวลชน 3) ลักษณะองค์กรราชการ 4) ลักษณะการแสดงออกซึ่งเอกลักษณ์หรือวัฒนธรรม 5) ลักษณะมูลนิธิเอกชน การรวมกลุ่มนี้มาจากความต้องการตรวจสอบการทำงานรัฐบาล และการเรียกร้องผลประโยชน์ ซึ่งอาศัยการรวมตัวผ่านนักการเมืองท้องถิ่น ดังนั้นการรวมกลุ่มจึงต้องอิสระ ได้รับการยอมรับตามกฎหมายและปลอดจากการควบคุมของรัฐตามกฎหมายในประเทศไทยมีการรวมกลุ่มประชาสังคมบ้างเหมือนกัน จำแนกเป็น 1) กลุ่มมาตุภูมิ 2) กลุ่มอาสาสมัคร 3) กลุ่มอาชีพ จากการศึกษาพบว่าควรให้ความสำคัญกับกลุ่มอาสาสมัคร

ถวิลวดี บุรีกุล กล่าวอีกว่า ประชาสังคมยังเป็นการผลักดันในเรื่องจริยธรรม (Ethical influence) โดยประชาสังคมมีการดำเนินการบนความต้องการพื้นฐานของประชาชน โครงสร้างของประชาสังคมจึงกำหนดขึ้นและเป็นไปเพื่อปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน การสร้างอิทธิพลต่อการสร้างพื้นฐานของจริยธรรมอยู่ภายใต้การรวมตัวกันในกลุ่มศาสนา กลุ่มที่มีแนวคิดเฉพาะที่ให้ปรัชญาของสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน และเป็นสถาบันที่พวกเขาต้องปกป้อง ทั้งยังเป็นหุ้นส่วนในการเสวนาในชีวิตทางการเมืองและอาจเตือนไปยังรัฐให้มีการคำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานเหล่านั้น ในทรรศนะทางการเมืองแล้ว ประชาสังคมยังสามารถส่งผ่านข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพิจารณากฎหมายอีกด้วยแนวคิดประชาสังคมครั้งหนึ่งเป็นเรื่องของสังคมการเมือง แต่ปัจจุบันเป็นเครือข่ายของกลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มตลาด และพื้นที่สาธารณะที่อยู่นอกการปกครองโดยตรงจากรัฐ ในแนวคิดของทั้งมาร์กและเฮเกลที่มีข้อสงสัยในความสามารถของประชาสังคมในการจัดโครงสร้างของตนเองและการเติบโตของประชาสังคมเอง ดังนั้น จึงต้องมีการจัดรูปแบบโดยการออกแบบที่เห็นต้องกัน ซึ่งผู้ออกแบบคือรัฐในแนวคิดของเฮเกล หรือกลุ่มปฎิวัติที่ควบคุมรัฐในแนวคิดของมาร์กจิตสำนึกประชาสังคม ความคิดและความยอมรับในเรื่องการรวมตัวกันอย่างอิสระ

ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร ขอมรับในความคิดเห็นของกันและกัน ในอันที่จะเรียนรู้ร่วมกัน หรือแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ร่วมกัน เมื่อประชาชนมีความตระหนักรู้ในการเป็นพลเมืองจะมีการรวมตัวกัน และมีการเชื่อมสัมพันธ์กันด้วยการมีแนวคิดที่ตรงกัน มีอุดมการณ์ร่วมกัน ทำให้มีเอกลักษณ์และความสามารถในการดำเนินกิจกรรมในฐานะหน่วยหนึ่ง

สุวัฒน์ คงแป้น (2545, น.6) การก่อเกิดขบวนการพัฒนาภาคประชาชนนั้น มาจากสาเหตุหลายประการตามสภาพปัญหาของแต่ละกลุ่ม เช่น ปัญหาความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยของคนจนในเมือง กลุ่มที่ทำธุรกิจชุมชนที่เกิดจากปัญหาความไม่มั่นคงทางด้านรายได้ กลุ่มองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชนที่เกิดจากการเข้าไม่ถึงแหล่งเงินในระบบ และการไม่ได้รับสวัสดิการพื้นฐานจากรัฐ กลุ่ม ดิน น้ำ ป่า ที่เกิดขึ้นจากความต้องการรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่คู่ลูกหลาน กลุ่มที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากความตระหนักถึงคุณค่าของท้องถิ่นที่กำลังเสื่อมถอย อันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามาทำลายวิถีชุมชนให้สูญหายไปทุกเมื่อเชือวัน เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้หากกล่าวโดยสรุปแล้วมาจากต้นตอเดียวกัน คือ “ความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายรายได้ ทรัพยากร และทิศทางการพัฒนาที่ผิดพลาดของภาครัฐที่ผ่านมา”

สุเมธ แสงนิมนวล (2544, น.11) เกี่ยวกับเรื่องของความร่วมมือส่วนร่วมนี้ คนเรานั้นถ้ามีการ “ร่วมคิด” ด้วยกันว่าเขาจะพัฒนาตัวเองและชุมชนของเขาอย่างไร เขาก็มีความภาคภูมิใจข้อสำคัญตัวของเขาเองอยู่กับปัญหา อยู่กับตัวเอง อยู่กับชุมชน เขาย่อมรู้ตัวเองว่า ตัวเขาต้องการอะไรมากกว่าคนอื่น ๆ การให้เขาคิดเพื่อการพัฒนาเรื่องของเขา ย่อมได้ผลดีมากกว่าที่เราคิดให้เขา ยิ่งคิดแล้วเขาช่วยกันทำ ที่เรียกว่า “ร่วมสร้าง” ด้วยตัวของเขาเอง ยิ่งได้ผลเป็นทวีคูณ ผลงานที่ออกมาจะเป็นผลงานโดยส่วนรวม ไม่ใช่ของผู้ใดผู้หนึ่ง

วสันต์ ปัญญาแก้ว (2555) กล่าวว่า การก่อร่างสร้างชุมชน ต้องพึงพิง “เครือข่ายดีเสมือน” ในชุมชน ทำให้คนในชุมชนได้ร่วมกันสร้างประเพณีขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องค้ำประกันระบอบทรัพย์สินที่ตนครองอยู่ พร้อมทั้งทำให้เกิดระบอบทรัพย์สินของชุมชนขึ้น มีความจำเป็นที่ต้องทำให้เกิดระบอบทรัพย์สินของชุมชน เพื่อป้องกันการละเมิดสมบัติส่วนตัวตามอำเภอใจ และระดมคนในชุมชนดูแลสมบัติชุมชนด้วย ประเพณีทั้งหมดที่เกิดขึ้นมาในชุมชน จึงมีลักษณะร่วมกัน อย่างน้อยสามประการ คือ 1) ประเพณีเพื่อทำให้ความเจริญงอกงาม 2) ประเพณีเพื่อปกป้องรักษา “ชีวิต” ของชุมชน และ 3) ประเพณีที่เป็นส่วนในการดูแลรักษาทรัพยากรร่วมกัน การก่อร่างสร้างชุมชนให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนถือเป็นการสร้าง “อัตลักษณ์” ของชุมชน ทำให้รู้ว่าเราคือใคร เราจะอยู่กันอย่างไรจึงจะบรรลุเป้าหมายที่ร่วมกันในความสัมพันธ์ทางสังคมที่กว้างขวางมากขึ้นกว่าชุมชนของตนเอง

วสันต์ ปัญญาแก้ว ยังกล่าวอีกว่า การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจของชาวบ้านอาจเรียกได้อีก รูปแบบหนึ่งว่า “องค์กรชาวบ้าน” (villager's organization) ซึ่งอาจถูกจัดตั้งขึ้นมาทั้งโดยชาวบ้านเองและถูกจัดตั้งขึ้นมาเพราะคำแนะนำจากหน่วยงานรัฐ ภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ เพื่อจัดการความเสี่ยง เพื่อให้ชาวบ้านอยู่รอด รูปแบบการรวมกลุ่ม มี 2 รูปแบบ คือ

- 1) องค์กรชาวบ้านเพื่อการเงินของครัวเรือน เช่น กลุ่มฌาปนกิจและกลุ่มออมทรัพย์
- 2) องค์กรชาวบ้านเพื่อการประกอบอาชีพ เช่น กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มชาวนา กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มเลี้ยงกบ กลุ่มเหมืองฝาย และกลุ่มผู้ใช้น้ำ ความสำคัญของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน คือ การมองเห็นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ถือเป็นปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงรอบตัว เป็น “ปฏิบัติการเชิงรุก” ของชาวบ้าน

จากแนวคิดของนักวิชาการต่าง ๆ ผู้ศึกษาวิจัยกล่าวโดยสรุปเพื่อให้สอดคล้องกับงานของผู้วิจัยได้ว่า ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานล่างของสังคม ถ้าฐานล่างเข้มแข็ง สังคมทั้งหมด จะมั่นคงและยั่งยืน ดังนั้น สิ่งที่ต้องควรทำ คือ ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนท้องถิ่นรวมตัวร่วมคิด ร่วมทำในทุกพื้นที่ ทุกองค์กร และ ทุกเรื่องทั่วประเทศ ทำการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งทางเศรษฐกิจ จิตใจ ครอบครัว สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ โดยเน้นเรื่องการเมืองมีสัมมาชีพหรือเศรษฐกิจพอเพียง ทุกคนมีความเสมอภาคมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง มีองค์กรจัดการ มีสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญเป็นประชาธิปไตยทางตรงระดับรากหญ้า การที่สังคมและชุมชน สามารถรวมตัวกัน มีความเห็นร่วมกัน มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสาธารณะ โดยมีวัฒนธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วิถีคิด ที่มีเป้าหมายเดียวกัน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชาวชุมชน และประโยชน์สาธารณะด้วยความเข้มแข็ง จะสามารถพัฒนาท้องถิ่น อนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม รักษาทรัพยากรธรรมชาติ วิถีการดำเนินชีวิต ของชาวชุมชน สร้างเศรษฐกิจในชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ไม่ตกอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์และกลไกของระบบตลาด เป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่เข้มแข็ง เมื่อรวมตัวกันหลาย ๆ ชุมชน จะสามารถเป็นรากฐานที่มั่นคงให้การพัฒนาประเทศชาติได้ในอนาคต

5 แนวคิดการมีส่วนร่วม

สถาบันพระปกเกล้า (2554, น. 3-5) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้ให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทย และกำหนดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐไว้อย่างชัดเจน เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยกำหนดไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย หมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ หมวด 6 รัฐสภา หมวด 14 การปกครองท้องถิ่น และหมวด 15

การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ประกอบกับพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 ได้ให้ความสำคัญกับการปฏิรูประบบราชการมีเป้าหมายหลักประการหนึ่ง คือ การกำหนดแบบแผนการปฏิบัติราชการที่จะให้เกิดการบริหารราชการที่ดี โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะกำหนดทิศทางการปฏิบัติราชการให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนและเกิดผลสัมฤทธิ์ของงานที่วัดผลได้และได้กำหนดให้การปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการต้องให้ประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม หลักการนี้ได้ปรากฏในมาตรา 3/1 แห่งระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 ซึ่งบัญญัติไว้ในวรรคสามว่า “ในการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการต้องใช้วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้คำนึงถึงความรับผิดชอบของผู้ปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมของประชาชน การเปิดเผยข้อมูล การติดตาม ตรวจสอบและประเมินผล การปฏิบัติงาน ทั้งนี้ ตามความเหมาะสมของแต่ละภารกิจ”

แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการ (พ.ศ. 2551 – พ.ศ. 2555) ได้ให้คุณค่าความสำคัญและยึดมั่นในปรัชญา หลักการ และแนวทางของการให้ประชาชนเป็น “ศูนย์กลาง” โดยเป็นกรอบ/แนวทางในการทำงานเพื่อปรับเปลี่ยนบทบาทของระบบราชการให้เป็นผู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวก ประสานการทำงานกับผู้บริหารราชการแผ่นดิน ฝ่ายการเมือง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประเทศ ให้ความสำคัญกับกรมีส่วนร่วมของประชาชน โดยกำหนดไว้ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 ปรับรูปแบบการทำงานให้มีลักษณะเชิงบูรณาการ เกิดการแสวงหาความร่วมมือและสร้างเครือข่ายกับฝ่ายต่าง ๆ รวมทั้งเปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งกำหนดมาตรการเพื่อผลักดันให้เกิดการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม โดยการจัดระบบบริหารราชการให้เอื้อต่อการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายกับภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน และภาคส่วนต่าง ๆ ในลักษณะเป็นภาคี/พันธมิตร/หุ้นส่วนในการจัดบริการสาธารณะ และสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการ หลักการสำคัญในการปฏิรูประบบราชการ ซึ่งสอดคล้องกับการปฏิรูปทางการเมืองและกระแสความต้องการของประชาชนที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการแผ่นดิน ทำให้ภาครัฐจำเป็นต้องปรับตัวโดยเปิดระบบราชการเข้าสู่กระบวนการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participative Democracy) ที่ยอมรับและให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงาน เพื่อให้มีกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะและตัดสินใจที่รอบคอบ โปร่งใส เป็นธรรม และได้รับการยอมรับจากประชาชน สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการ หรือการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นความจำเป็นในการบริหารราชการยุคใหม่ที่มีกรอบแนวความคิดในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ที่ให้สิทธิของประชาชนในการเข้าถึง

ข้อมูลข่าวสารและสิทธิของประชาชนในการเข้าร่วมตัดสินใจของภาครัฐ รวมทั้งแนวทางที่ภาครัฐดำเนินการเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

ประเวศ วะสี (2550, น. 43) “ชุมชนเข้มแข็งเกิดจากการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ ร่วมทำวิจัย เรื่องของชุมชนเอง ร่วมทำแผนแม่บทชุมชน และร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาตามแผนแม่บทชุมชน เกิดการพัฒนาอย่างบูรณาการทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ ครอบครัว สังคม วัฒนธรรม สุขภาพพร้อมกันไป”

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2543) กล่าวว่า ประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง (Participatory Democracy) ในทัศนะของนักประชาธิปไตยที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงมากขึ้น ประชาชนยังมีหน้าที่หลักอยู่ที่การจัดซื้อ ติดตาม เรียกร้อง นักการเมืองที่เข้าไปใช้อำนาจอธิปไตยแทนตนเองอยู่ดี การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น คือให้ประชาชนประท้วงมากขึ้น กดดันมากขึ้น ร้องขอมากขึ้น ติดตามมากขึ้น ตรวจสอบมากขึ้น เท่านั้นเอง ซึ่งที่จริงแล้ว ยังมีแนวคิดประชาธิปไตยอีกแนวคิดหนึ่ง ซึ่งมีวิสัยทัศน์ที่แตกต่างจากประชาธิปไตยที่ประชาชนใช้อำนาจผ่านตัวแทน (Representative Democracy) ค่อนข้างชัดเจน และหากนำมาใช้ในประเทศไทย จะเสริมให้ประชาธิปไตยที่ประชาชนใช้อำนาจผ่านตัวแทนให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น และที่สำคัญที่สุดจะทำให้ประชาชนไทยเปลี่ยนความคิดที่มีต่อการเมือง ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญให้กับการพัฒนาประชาธิปไตยในอนาคตแนวคิดประชาธิปไตยใหม่นี้ว่านี้ คือแนวคิดที่เสนอว่าประชาธิปไตย คือการที่ประชาชนปกครองตนเอง จุดที่ต้องย้ำคือการปกครองหรือการบริหารและการพัฒนาบ้านเมืองด้วยตนเองด้วยพวกกันเอง เราอาจเรียกว่า ประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองดูแลตนเอง (Self-Government Democracy) ซึ่งคือการร่วมกันกระทำกิจเพื่อส่วนรวม หรือแก้ปัญหาให้ส่วนรวม ที่หมายถึง ชุมชน ชุมชน ชุมชน สมาคม ท้องถิ่น ภูมิภาค หรือประเทศชาติ และที่สำคัญต้องอาศัยการเสียดลผลประโยชน์เฉพาะตน เฉพาะกลุ่ม เพื่อส่วนรวม หรือประสานผลประโยชน์เฉพาะตน เฉพาะกลุ่มเข้ากับผลประโยชน์ส่วนรวม ด้วยการปลูกฝังจิตสำนึกหรือคุณธรรมแห่งความเป็นพลเมือง (civic virtue) ให้ประชาชน และวิธีการที่จะทำให้ประชาชนปกครองดูแล พึ่งพาตนเองได้ ต้องให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีสำนึกแห่งความเป็นพลเมือง ซึ่งเสียดลผลเพื่อบ้านเมือง ส่วนรวม ชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งเป็นจริยธรรมหรือคุณธรรมอย่างหนึ่ง

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและทบวงมหาวิทยาลัย (2546, น.114) ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนด นโยบายพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น และได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่ามี 2 ลักษณะ คือ

1) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด โครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรจากโครงการ

2) การมีส่วนร่วมและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การคิดตามประเพณีผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือ ชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับ ผลประโยชน์จากการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชน มีบทบาทหลักโดยการกระจายอำนาจในการวางแผน จากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคต ของตนเอง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527, น. 183) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของ บุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุ จุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิด ความมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531, น.10) ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในทุกขั้นตอนของโครงการหรือ งานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจ การตัดสินใจและหน้าที่ความ รับผิดชอบ การมีส่วนร่วมเข้าร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ ผู้มีส่วน ได้เสียต้องการที่สุดนั้น จักได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มากขึ้นว่าสิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการที่แท้จริง และมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วม ทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอหน้ากัน

ฐปนรรต พรหมอินทร์ และคณะ (2551, น.89-91) กล่าวถึงพัฒนาการของประชาธิปไตย แบบมีส่วนร่วม หรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชนของไทยว่า ในภาพรวม ดีขึ้น มีการรวมตัวและจัดตั้งเป็นองค์กรต่าง ๆ ที่หลากหลาย มีการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ทำหน้าที่เป็นตัวกลางประสานความร่วมมือจากภาครัฐ ภาคเอกชนในการ ดำเนินการในกระบวนการทางการเมือง โดยมีปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนที่สำคัญ ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2540 ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วม ทางการเมืองโดยตรง หรือส่งเสริมให้มี “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Democracy) ในรูปของการให้สิทธิกับประชาชนในการดำเนินการประชาพิจารณ์ (Public Hearing) ปรากฏในหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐมาตรา 76 บัญญัติว่า “รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมืองการวางแผนพัฒนาทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ”

นอกจากนี้ยังกล่าวอีกว่า สาธารณะและลักษณะสำคัญของการเมืองภาคประชาชนพบว่าควรมีการส่งเสริมความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นกับประชาชน ขณะเดียวกันเห็นว่าการเมืองภาคประชาชน โดยเฉพาะกรณีของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ควรทำหน้าที่ในการรวบรวมปัญหา ความทุกข์ร้อนเสนอรัฐบาล ตลอดจนควรมีการผลักดันสร้างสรรค์ประชาธิปไตย โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเป็นหลักนอกเหนือไปจากการผลักดันให้มีการปรับปรุงประเทศในระดับโครงสร้าง นโยบายต่าง ๆ ปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของการเมืองภาคประชาชนของไทย พบว่า รัฐบาลมักใช้อำนาจรัฐในทางที่ไม่ถูกต้องเพื่อสลายหรือทำลายการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในรูปของการใช้กำลังข่มขู่ การลอบทำร้าย รวมทั้งมีการคุกคาม คุกคามการเคลื่อนไหวทางสังคมและทางการเมืองขององค์กรพัฒนาเอกชน โดยมองว่าการออกมาเคลื่อนไหวเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นผลประโยชน์ทับซ้อน รวมทั้งรัฐยังไม่สนับสนุนทั้งในเรื่องนโยบายและการปฏิบัติ ผู้บริหาร/นักการเมืองไม่ให้ความสำคัญกับปัญหาของประชาชน ไม่เคารพการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง

แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของการเมืองภาคประชาชนของไทย โดยเฉพาะในแง่ของการช่วยเป็นหลักประกันให้การเมืองแบบตัวแทนทำหน้าที่เพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ไม่กดขี่ข่มเหงประชาชน เสนอให้รัฐเตรียมความพร้อมให้กับประชาชนที่ต้องการมีความรู้ทางการเมือง รัฐควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาคประชาชนให้เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ขณะเดียวกันเป็นรูปธรรมด้วยการจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมการดำเนินการของกลุ่ม เช่น การจัดทำประชาพิจารณ์ จัดเวทีพูดคุยทางการเมือง จัดอบรมให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน เป็นต้น แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของการเมืองภาคประชาชนดังกล่าว ในแง่ของหลักการถือเป็นเรื่องที่ดี และรัฐน่าจะดำเนินการตามแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง ของการเมืองภาคประชาชน เพราะหากรัฐมีนโยบายส่งเสริมประชาธิปไตยและกระบวนการทางสังคมที่ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ และท้องถิ่นให้เป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นไปตามความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ขณะเดียวกันรัฐหรือรัฐบาลเองก็ได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภาที่แสดงถึงการมีเจตจำนงที่จะส่งเสริมและพัฒนาระบอบประชาธิปไตย โดยเน้นการมีส่วนร่วมและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอยู่แล้ว

ปธาน สุวรรณมงคล (2554, น. 42) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคส่วนประชาชนในการเมืองท้องถิ่น ประเด็นที่ขาดเสียมิได้ คือการมีส่วนร่วมของประชาชน ในขอบเขต

ที่กว้าง คือ เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีหลายภาคส่วน ได้แก่ ภาคพลเมือง ภาคธุรกิจ เอกชน และองค์กรเอกชน และยังคงกล่าวอีกว่า การมีส่วนร่วมของภาคพลเมือง นับเป็นการมีส่วนร่วมพื้นฐานที่สำคัญของการเมืองท้องถิ่นในระบบประชาธิปไตย เพราะว่าพลเมืองเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ซึ่งเป็นอำนาจสูงสุดของรัฐ และพลเมืองได้ใช้อำนาจผ่านระบบตัวแทนที่เลือกเข้าไปทำหน้าที่ในสถาบันการเมืองต่าง ๆ ในระดับชาติและระดับท้องถิ่น สิ่งที่ควรให้ความสำคัญ คือ การมีส่วนร่วมอย่างมีคุณภาพของประชาชน การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีคุณภาพ คือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองอิสระบนพื้นฐานของความรู้ ความตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ของพลเมืองในระบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

จากแนวคิดของนักวิชาการต่าง ๆ ผู้ศึกษาวิจัยกล่าวโดยสรุปเพื่อให้สอดคล้องกับงานของผู้วิจัยได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ในฐานะสมาชิกของสังคม ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองหรือวัฒนธรรม ร่วมกันอนุรักษ์ และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ดำเนินชีวิตของตนอย่างมีคุณภาพ ดูแล ความควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตตามเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี เคารพกฎหมาย ปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองที่ดี มีการร่วมมือกันในการจัดการควบคุมการใช้ทรัพยากร ควบคุมการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้ภูมิปัญญา และพลเมืองได้ใช้อำนาจผ่านระบบตัวแทนที่เลือกเข้าไปทำหน้าที่ในสถาบันการเมืองต่าง ๆ ในระดับชาติและระดับท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญ กับการมีส่วนร่วมอย่างมีคุณภาพของประชาชน คือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองอิสระและต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีคุณภาพ ตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ในฐานะพลเมืองตามระบบประชาธิปไตย โดยภาครัฐต้องเตรียมความพร้อมให้กับประชาชนที่ต้องการมีความรู้ทางการเมือง มีนโยบายและแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของการเมืองภาคประชาชนของไทย และเพื่อเป็นหลักประกันให้การเมืองแบบตัวแทนทำหน้าที่เพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ไม่กดขี่ข่มเหงประชาชน และต้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนด้วย

6. แนวคิดการเมืองภาคพลเมือง

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2543, น.15) “ความคิดเรื่องพลเมือง (citizenship) ซึ่งย้าว่าสมาชิกของระบอบประชาธิปไตย (สาธารณรัฐ) ต้องภาคภูมิใจในความเป็นพลเมือง (citizens) ของตน พลเมืองคือผู้มีศักดิ์ศรี คือผู้ที่เท่าเทียมหรือค่อนข้างเท่าเทียมกับผู้อื่นพลเมืองคือผู้ที่ไม่ปรารถนาจะไปครอบงำใคร แต่ก็ไม่ต้องการให้ใครมาครอบงำบงการหรืออุปถัมภ์ คำจุนตน พลเมืองไม่ใช่ไพร่

พลเมืองไม่ใช่ราษฎร” ความคิดสาธารณนิยมที่เน้นบทบาทพลเมือง (civic republicanism) นี้เข้าใจว่าเป็นความคิดที่เกิดขึ้นในสมัยประชาธิปไตยแห่งนครรัฐในยุคกลาง โดยมีนักคิดสำคัญ คือ มาเกียเวลลี (Machiavelli) ซึ่งได้แรงบันดาลใจและแนวคิด ประสบการณ์ของกรีกและโรมันโบราณ แนวคิดสาธารณนิยมที่เน้นบทบาท พลเมือง (civic republicanism) นี้ ต่อมาถูกกลบหายไปด้วยความคิดเสรีนิยมแบบปัจเจกชนนิยม ซึ่งเน้นว่าการเมืองเป็นเรื่องของการแสวงหา แบ่งสรรผลประโยชน์ ทำให้ผู้คนละเลยการเมืองในความหมายของการทำในสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อส่วนรวมพากันลืมนึกไปว่าการเมืองไม่ใช่เฉพาะการแบ่งสรรผลประโยชน์ แต่เป็นเรื่องของการสร้างคุณธรรมคุณค่าเพื่อผู้อื่นและเสียสละเพื่อส่วนรวมด้วย

นุกูล ชื่นพัก (2557) “ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้มีเจตนารมณ์ที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงการเมือง ของนักการเมือง เป็นการเมืองของพลเมือง โดยส่งเสริมสิทธิเสรีภาพของประชาชน ประชาชนมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครอง เป็นการเมืองภาคพลเมืองที่ควบคู่ไปกับการเมืองของนักการเมือง (Politician politics) โดยการส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองให้มีประสิทธิผล ต้องมีการสนับสนุนการติดตาม และตรวจสอบกระบวนการปฏิรูปการเมือง การจัดการพรรคประชาชน การรณรงค์เพื่อการเรียนรู้ประชาธิปไตยของประชาชน การสร้างสำนึกพลเมือง เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ การเลือกตั้ง และการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ”

ประเวศ วะสี (2550) “แท้จริงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มีเจตนารมณ์ที่จะส่งเสริมการเมืองของพลเมือง คือการที่ประชาชนจะมีบทบาทโดยตรงในการกำหนดอนาคตของตนเอง ในการตรวจสอบรัฐ ในการใช้คลื่นความถี่ให้เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะให้มากที่สุด เป็นต้น แต่รัฐบาลขาดความจริงใจที่จะทำสิ่งดี ๆ ที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้เกี่ยวกับการเมืองของพลเมืองหรือประชาธิปไตยโดยตรง”

ประเวศ วะสี (2554) ได้ให้ความหมาย “การเมืองภาคประชาชนหรือการเมืองภาคพลเมือง” ว่าหมายถึงพลเมืองมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะการวางแผนและขับเคลื่อนการพัฒนาและการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับและยังกล่าวว่า “ประชาธิปไตยโดยตรงต้องร่วมหรือเป็นเนื้อเดียวกับกระบวนการสังคมเข้มแข็ง ประชาชนแต่ละคนเป็นปัจเจกไม่มีกำลังพอที่จะต้านทานความไม่ยุติที่ร้ายแรง และไม่มีกำลังพอที่จะแก้ไขปัญหาที่ยากและซับซ้อน แต่ต้องรวมตัวกันเป็นสังคม เป็นสังคมเข้มแข็งที่มีพลังอำนาจทางสังคม คำว่าสังคม มีความหมายมากกว่าคำว่า “ภาคประชาชน” เพราะหมายถึงทุกภาคส่วนของสังคม และหมายถึงการผนึกกำลังกันเข้ามา ที่เรียกว่ากระบวนการสังคมเข้มแข็ง ซึ่งมีการสร้างความรู้ และใช้ความรู้เป็นการขับเคลื่อน

กระบวนการทางสังคม ในประชาธิปไตยโดยตรง – กระบวนการสังคมเข้มแข็งนี้ สังคมเข้ามาทำอะไร ๆ ด้วยตนเองมากที่สุด ไม่รอให้รัฐเป็นผู้นำเท่านั้น”

เสกสรร ประเสริฐกุล (2554) ได้ให้นิยามคำ “การเมืองภาคประชาชน” ว่าหมายถึงการเคลื่อนไหวอย่างมีจิตสำนึกทางการเมืองของกลุ่มประชาชนเพื่อลดฐานการครอบงำของรัฐรวมทั้งเพื่อโอนอำนาจบางส่วนมาให้ประชาชนเพื่อใช้ดูแลชีวิตของตนเองโดยตรง

สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ (2545) กล่าวไว้ในเอกสารประกอบการประชุมสถาบันพระปกเกล้าว่า “การเมืองภาคประชาชน” หมายความว่าเมืองที่ภาคประชาชนส่วนต่างๆมีส่วนร่วมในทุกระดับทั้งในระดับท้องถิ่นระดับชาติและระดับนานาชาติเป็นการเมืองที่ประชาชนนอกสภามิบทบาทและเข้าใจถึงอำนาจโดยตรงในการจัดสรรทรัพยากรสาธารณะต่างๆและการเข้าถึงอำนาจในการกำหนดนโยบายสาธารณะโดยไม่ต้องผ่านการเมืองประชาธิปไตยแบบตัวแทนทั้งจากการเลือกตั้งและแต่งตั้งซึ่งหมายถึงต้องสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและประชาธิปไตยทางตรงให้เกิดขึ้นเพื่อกำกับและกำหนดทิศทางการเคลื่อนไหวของประชาชนมากกว่าฝากความหวังและพึ่งพา ระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนเพียงอย่างเดียว

นฤมล ทับจุมพล (2543, น.86) อธิบายว่า “การเมืองภาคประชาชนคือการที่ประชาชนทุกกลุ่มสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองในระดับต่างๆได้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน”

ศรัณยู หมั่นทรัพย์ (2550, น.101-115) ให้ความเห็นว่า “การเมืองภาคพลเมืองของไทยจะไร้รากหากประชาชนไม่เข้มแข็ง” การเคลื่อนไหวภาคประชาสังคม (civil society movement) หรือภาคพลเมืองดังกล่าวมีองค์ประกอบสำคัญคือ พลเมืองที่กระตือรือร้น (Active citizen) มุ่งปกป้องคุ้มครองสิทธิและมุ่งประโยชน์สาธารณะ (common good) เป็นพลังสำคัญการเมืองภาคพลเมืองในที่นี้จึงเป็นการรวมตัวของพลเมืองที่เป็นเจ้าของอำนาจการปกครองตนเอง (self-government) มีความเชื่อมั่นในการกำหนดอนาคตประเทศชาติ (self-determination) มีอำนาจในการถ่วงดุลการใช้อำนาจของตัวแทนที่ได้รับการเลือกเข้าไป โดยชอบธรรม พลังทางการเมืองภาคพลเมืองจึงต้องประกอบด้วยพลเมืองที่มีอำนาจ 3 ประการ

1) อำนาจโดยความรู้ หมายถึง ความรู้และเข้าใจเรื่องการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ โครงสร้างรัฐ อำนาจของรัฐ องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง สิทธิเสรีภาพ ช่องทางการใช้อำนาจของตน หน้าที่ของตน ท้องถิ่น ชุมชน และ สังคมโลก เป็นต้น

2) อำนาจในการปฏิบัติ หมายถึง การมีทักษะทางการเมืองที่มิใช่เพียงการเลือกตั้งแต่รวมถึงทักษะการรวมกลุ่มการแสดงความคิดเห็นและการอภิปรายอย่างมีเหตุผล การมีส่วนร่วมการ

คดีวิเคราะห์ ไตร่ตรองและไคร่ครวญ (deliberative) และการค้นหาและการใช้ข้อมูลข้อเท็จจริงและการเคลื่อนไหวทางการเมือง เป็นต้น

3) อำนาจของความคิดและทัศนคติของพลเมือง หมายถึงการมีทัศนคติและแนวโน้มของความคิดตามวิถีประชาธิปไตยซึ่งจะแสดงออกทางพฤติกรรมที่เป็นไปตามวิถีประชาธิปไตย เช่น การยอมรับว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมชาติ การแสดงความคิดเห็น การเคารพสิทธิของผู้อื่น การเคารพความแตกต่างและความเห็นต่างของบุคคล มีความรับผิดชอบในหน้าที่พลเมืองของตน เป็นต้น

รงค์ บุญสวยขวัญ (2557) “การเมืองภาคพลเมือง” ในบริบทประชาธิปไตยไทยมี 4 ลักษณะประกอบด้วยประการแรกกลุ่มองค์กรหรือขบวนการทางสังคมประการที่สองคุณลักษณะของผู้นำแกนนำประการที่สามคุณลักษณะของสมาชิกและประการสุดท้ายการเชื่อมโยงเครือข่าย

ปธาน สุวรรณมงคล (2554, น. 186 – 188) กล่าวว่า “การเมืองภาคพลเมืองนับเป็นฐานรากสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ควบคู่ไปกับการเมืองภาคตัวแทนในสังคมการเมืองใดที่ทั้งการเมืองภาคตัวแทนและการเมืองภาคพลเมืองมีความเข้มแข็ง การเมืองในระบอบประชาธิปไตยก็มั่นคงมีเสถียรภาพด้วย การเมืองภาคพลเมืองเป็นการเมืองที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในหลากหลายมิติของการมีส่วนร่วม มิจำกัดเพียงการไปใช้สิทธิเลือกตั้งเท่านั้น เช่นเดียวกับการเมืองท้องถิ่น หากปราศจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนแล้ว การเมืองท้องถิ่นนั้นก็อาจเป็นเพียง “การเมืองของนักการเมือง” หรือตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้มีอิทธิพลที่แฝงเร้นตัวเข้ามาโดยอาศัยกลไกในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน คือ การเลือกตั้ง หรือผู้บริหารท้องถิ่นบริหารงานตามอำเภอใจ ไม่คำนึงถึงความต้องการของประชาชนมุ่งประโยชน์ส่วนตัวหรือของกลุ่มคนเป็นสำคัญ”และยังกล่าวอีกว่า

“การเมืองภาคพลเมืองจึงเป็นพื้นที่สาธารณะที่เปิดกว้างสำหรับประชาชนได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองในรูปแบบที่ต่างไปจากการเมืองภาคตัวแทน ในฐานะที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจธิปไตยที่ใช้อำนาจของตนโดยตรงต่อรัฐหรือผู้แทนที่ประชาชนเลือกเข้าไปทำหน้าที่แทนตนเอง การเมืองภาคพลเมืองยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาสังคม (civil society) เพราะการเมืองภาคพลเมืองเกิดขึ้นและมีความเข้มแข็งในสังคมที่เป็นประชาสังคม ในที่นี้หมายถึง สังคมที่ประชาชนมีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการบ้านเมืองหรือท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ซึ่งแตกต่างไปจากการเมืองแบบตัวแทนที่จำกัดอยู่เฉพาะผู้ที่ชนะการเลือกตั้งเข้าไปเป็นตัวแทนประชาชนและใช้อำนาจแทนประชาชน”

ชาติชาย เหลืองเจริญ (2553, อ้างในสถาบันพระปกเกล้า) การเมืองภาคพลเมือง หมายถึง “การที่ประชาชนได้เข้าไปมีบทบาท ส่วนร่วมในกิจกรรมและกระบวนการทางการเมือง เพื่อการ

กำหนดแผนงานการผลักดันนโยบายสาธารณะต่อสังคมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจขององค์กรทางการเมืองและระบบราชการในทุกระดับส่วนร่วมในการตรวจสอบการดำเนินการทั้งในเมืองและงานสาธารณะได้การดำเนินกิจกรรมที่เป็นผลต่อการกระตุ้น การส่งเสริมให้ เกิดความตระหนักและกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการดังกล่าวต้องเป็นเป้าประสงค์ที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ” ซึ่งหมายถึง

1) กิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองกิจกรรมที่ปกติถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐ แต่รัฐยังทำหน้าที่ได้ไม่ครบถ้วน

2) เป็นกิจกรรมที่ยังหาเจ้าภาพที่แท้จริงมิได้ กลุ่ม องค์กร เครือข่าย จึงรวมตัวกันดำเนินกิจกรรมตามลำพังหรือร่วมกับภาคอื่น ๆ หรือร่วมกับองค์กรภาครัฐก็ได้

3) การดำเนินกิจกรรมของ กลุ่ม องค์กร เครือข่าย ต้องมีลักษณะที่ต่อเนื่องเป็นที่รับรู้ของสังคม การบริหารงานของกลุ่ม องค์กร เครือข่ายต้องให้สมาชิกมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์และตัดสินใจร่วมกัน ภายใต้วิถีวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น การเมืองภาคพลเมือง จึงเป็นเรื่องของทุกคนที่พร้อมแสดงออกทางความคิด การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต่อสาธารณะ และสุดท้ายพลังของพลเมืองจึงกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้ด้วยตนเอง

เดวิท แมททิว (David Mathew) (อ้างถึงในอภิชาติ พิบูลย์: 2554) กล่าวไว้ว่า “เมื่อพลเมืองพบว่าตนเองเบื่อหน่ายจากการเมืองแบบปกติ บ่อยครั้งที่พวกเขาหันกลับไปทำเรื่องสำคัญด้วยตนเอง อาจพูดได้ว่าเป็นสิ่งที่เขาสามารถทำได้โดยตัวเอง เขากำลังฝึกหัดทำการเมืองภาคพลเมือง” ชาวอเมริกันจำนวนมากซึ่งเป็นพวกเบื่อการเมืองในระบบ ได้มาเป็นอาสาสมัครในกิจกรรมเพื่อสาธารณะประโยชน์ที่หลากหลาย และการสนับสนุนเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน แม้ว่าในทศวรรษที่ผ่านมา จำนวนผู้ที่มาลงคะแนนเสียงจะลดลงก็ตาม แต่งานอาสาสมัครกลับมีจำนวนมากขึ้น แม้ว่าปฏิบัติการทางสังคมส่วนใหญ่ จะเป็นมิติหนึ่งของเรื่องทางการเมือง แต่พลเมืองจะไม่เรียกสิ่งที่พวกเขาทำเพื่อส่วนรวมว่า “การเมือง” แต่ถ้าเป็นการผ่านกฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรม หรือเรื่องปัญหาคุณภาพน้ำ จะเป็นเรื่องทางการเมือง เป็นการยากที่จะพูดว่า การที่พลเมืองพยายามทำให้อาชญากรรมในชุมชนหมดไป หรือทำให้น้ำสะอาดดื่มได้นั้น ไม่ใช่เรื่องการเมือง การที่กลุ่มสมาคมต่าง ๆ ในชุมชนพยายามที่จะฟื้นฟูชุมชนให้ดีขึ้นเป็นเรื่องการเมือง เครือข่ายพลเมืองที่ทำงานเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นการเมือง คณะกรรมการบริหารโรงเรียนตัดสินใจเรื่องการใช้งบประมาณ ก็เป็นการเมือง และประโยชน์ทั้งหลายที่เป็นไปเพื่อประเทศ หรือชุมชนที่เขาอาศัยอยู่ล้วนแต่เป็นเรื่องประโยชน์ทางการเมืองทั้งสิ้น การเมืองจึงเป็นกิจกรรมธรรมชาติเพื่อมนุษยชาติ รัฐบาลเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเมืองเท่านั้น เมื่อชาวอเมริกันปฏิบัติการทางการเมืองในทุก ๆ วัน พวกเขาทำกันอย่างเปิดเผย และดำเนินการด้วยกันเพื่อทำให้โรงเรียนปลอดภัยเสพติด ปกป้องอากาศ

ที่หายใจให้บริสุทธิ์ และช่วยให้เยาวชนมีการศึกษาที่ดี แต่ก็ไม่แปลกใจที่คนส่วนใหญ่ไม่คิดว่ารูปแบบของกิจกรรมเหล่านี้เป็นเรื่องทางการเมือง หรือแม้แต่เป็นส่วนหนึ่งของการเมืองภาคพลเมือง

การทำ Focus group ของฮาร์ดวูด (Hardwood) (อ้างถึงในอภิชาติ พิบูลย์: 2554) หลายคนกล่าวว่า พวกเขาเลือกที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาชุมชน เพราะว่าสิ่งที่พวกเขาพูดมีน้ำหนักและมีคุณค่า ประชาชนยังเห็นสิ่งที่อาจเป็นไปได้ในทางการเมือง เมื่อพวกเขาได้สัมผัสกับปัญหาอย่างแท้จริง พวกเขาไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เฉพาะเรื่องการออกเสียงเลือกตั้งที่ทำให้เขากังวลว่าจะไม่มีผลอะไรเกิดขึ้น หรือต้องส่งจดหมายร้องเรียน เมื่อกล่าวว่าไม่มีใครเอาจริงเอาจังกับปัญหาที่เกิดขึ้น ประชาชนสามารถลงมือทำได้โดยตรง พวกเขาสามารถสร้างแผนการเรียนรู้เพื่อช่วยโรงเรียน พวกเขาสร้างและจัดการทีมเบสบอลเพื่อเยาวชนที่ต้องการให้ผู้หญิงชื่นชม พวกเขาสามารถทำโครงการถึงเก็บขยะที่จะนำมาใช้ใหม่ พวกเขาสามารถขยายอิทธิพลส่วนตัวด้วยการดึงคนอื่นเข้าร่วมทำงานในโครงการเพื่อส่วนรวม เมื่อพวกเขายื่นมือเข้ามาในการเมืองก็จะยิ่งเพิ่มความรู้สึกถึงการควบคุมได้ พวกเราต่างมีความเชื่อว่า พวกเราสามารถสร้างผลกระทบได้ ถ้าเราสามารถเข้าถึงปัญหาที่กระทบเราได้ อะไรคือสิ่งที่มีมากขึ้น เมื่อมือเราสัมผัสกับปัญหาที่นำเราให้เข้าไปใกล้มันมากขึ้น เหมือนกับที่พลเมืองท่านหนึ่งกล่าวว่า “มองที่ประสิทธิผลในงานของพวกเราในขณะที่พวกเราทำมัน” นี่คือน่าสนใจที่บอกถึงความรู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปได้

วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า (2551) กล่าวถึง “การสร้างจิตสำนึกให้บังเกิดแก่ประชาชน” สิ่งที่สำคัญที่สุดคือประชาชนทั่วไปมี “จิตสำนึกสาธารณะและความรับผิดชอบต่อสังคม” น้อยมาก อาจดูได้จากในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาว่า การรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อจะดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อส่วนรวมมีจำนวนน้อย กลไกหนึ่งที่จะเข้ามามีส่วนในการผลักดันให้ประชาชนมีสำนึกความเป็นพลเมืองมากขึ้นนั้น ก็คือการปลูกฝังค่านิยมที่ดี ซึ่งเป็นค่านิยมในการมี “จิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคม” ให้มากขึ้น โดยต้องเริ่มปลูกฝังตั้งแต่ยังเป็นเด็ก และปลูกฝังค่านิยมเช่นนี้ในโรงเรียน โดยเชื่อมโยงกับระบบการศึกษา พร้อมทั้งยกย่องเชิดชูค่านิยมนี้ให้เป็นค่านิยมที่คงอยู่เคียงคู่กับสังคมไทย ในอนาคตเราอาจจะได้เห็นความเปลี่ยนแปลงของคนไทยจาก “ประชาชน” สู่วิถีความเป็น “พลเมือง” ที่เราคาดหวัง เป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมในการดูแลบ้านเมืองของตนเอง จัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากชุมชนของตน โดยตนเอง เพื่อเกิดการปกครองตนเองได้ในที่สุด

จากแนวคิดของนักวิชาการต่าง ๆ ผู้ศึกษาวิจัยกล่าวโดยสรุปเพื่อให้สอดคล้องกับงานของผู้วิจัยได้ว่า แนวคิดการเมืองภาคพลเมืองมีอยู่แต่เดิมในแนวคิดสาธารณะซึ่งต่อมาถูกหลงลืมไป แต่ได้มีการวางรากฐานไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ

ของประชาชนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครอง เป็นการเมืองภาคพลเมืองที่ควบคู่ไปกับการเมืองของนักการเมือง (Politician politics) ส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองให้มีประสิทธิผลพลเมืองมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะการวางแผนและขับเคลื่อนการพัฒนาและการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐมีการสนับสนุนการติดตาม และตรวจสอบกระบวนการปฏิรูปการเมือง การจัดองค์กรประชาชน การรณรงค์เพื่อการเรียนรู้ประชาธิปไตยของประชาชน และต้องมีการสร้าง “จิตสำนึก” ให้บังเกิดแก่ประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดคือประชาชนทั่วไปมี จิตสำนึกสาธารณะและความรับผิดชอบต่อสังคม การสร้างสำนึกพลเมือง เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย มุ่งปกป้องคุ้มครองสิทธิและมุ่งประโยชน์สาธารณะดังนั้น การส่งเสริมให้การเมืองภาคพลเมืองมีความเข้มแข็งจึงมีความจำเป็น เพื่อให้การพัฒนาประชาธิปไตยในส่วนที่เป็นฐานรากมีความมั่นคง ส่งผลให้ประชาธิปไตยระดับชาติเข้มแข็ง มั่นคงยิ่งขึ้นตามไปด้วย

7. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง

พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่า “เข้มแข็ง” ไว้ว่า หมายถึง แข็งแรงในการทำงาน ขยันขันแข็ง ไม่ย่อท้อหวั่นไหว

นภคกุล เหล่ากอ (2548) ชุมชนเข้มแข็งเพื่อให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างยั่งยืน จึงต้องเริ่มจากการใช้จุดแข็งในสังคม และทุนทางสังคมที่มีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองความเข้มแข็งของชุมชนจึงหมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ของเมืองหรือชนบทรวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชนแล้วถึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนตลอดจนมีผลกระทบต่อภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยจะเรียกชุมชนนี้ว่า กลุ่ม ชมรม สหกรณ์ บริษัท องค์กรชาวบ้าน เครือข่ายหรืออื่นๆ ที่มีความหมายแสดงถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความเอื้ออาทรต่อชุมชนอื่น ๆ ในสังคมด้วย

เสรี พงศ์พิศ (2552, น.139) ชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่พึ่งตนเองได้ ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้มีลักษณะสำคัญใหญ่ๆ 4 ประการคือ

- 1) เป็นชุมชนที่เรียนรู้และพร้อมที่จะเรียนรู้ ไม่รอสูตรสำเร็จในการแก้ไขปัญหา ไม่นั่งรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอก แต่ร่วมกันหาทางออกจากปัญหาและพัฒนาศักยภาพของตนเอง
- 2) เป็นชุมชนที่ตัดสินใจได้อย่างเป็นอิสระ เป็นอิสระจากการครอบงำของคนอื่น สถาบันอื่น องค์กรอื่น ไม่ว่าจะป็นนักการเมือง พ่อค้า ข้าราชการ อาจารย์ เอ็นจีโอ เป็นอิสระเพราะ

ตัดสินใจด้วยข้อมูลและความรู้ที่หามาไม่ใช่เพราะคนอื่นบอกหรือแนะนำ ซึ่งเมื่อเราผิดพลาดขาดทุน คนแนะนำไม่เคยรับผิดชอบอะไรเลย

3) เป็นชุมชนที่จัดการ “ทุน” ของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ ทุนซึ่งหมายถึงอะไรที่มากกว่าเงิน เป็นทุนทรัพยากร ความรู้ภูมิปัญญา ทุน โภคทรัพย์และทุนทางสังคม ทำให้รากฐานมั่นคง มีหลักประกันชีวิตที่ไม่ได้ฝากชีวิตไว้กับธุรกิจการค้าที่ชุมชนมักไม่มีความรู้ความชำนาญ แต่ฝากไว้กับระบบเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคงและพอเพียง

4) เป็นชุมชนที่มีธรรมาภิบาล โปร่งใสตรวจสอบได้ ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินงานเพื่อประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆด้วยสันติวิธี และวิถีแห่งภูมิปัญญา

ชุมชนเข้มแข็งเป็นอะไรที่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์กำลังพัฒนาและมุ่งหน้าไปด้วยความเชื่อมั่นในตัวเอง เป็นสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น และรู้ว่ากำลังเดินทางไปไหน ทำไปและอย่างไร ชุมชนเข้มแข็งไม่ได้ปฏิเสธรัฐ ไม่ได้เป็นรัฐอิสระ หรือปิดบังตัวเองในโลกเล็กๆ ซึ่งเป็นไปได้แต่เป็นชุมชนที่สามารถจัดความสัมพันธ์กับชุมชน สังคมและโลกอย่างเป็นตัวของตัวเองไม่ใช่วิ่งตามกระแสโลกแบบไม่ลืมหูลืมตา

อุทัย คุณเกษม และอรศรี งามวิทยาพงษ์ (อ้างถึงใน สาวิณี รอดสิน 2554, น. 9-10) ลักษณะเด่นของชุมชนเข้มแข็งมี 3 ประการ คือ ประการแรก สามารถรวมตัวกันได้อย่างเหนียวแน่น สมาชิกมีความรักและผูกพันต่อกันและต่อชุมชน และมีความรู้สึกว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ประการที่สอง มีศักยภาพที่จะพึ่งพิงตนเองได้ในระดับสูง แม้จะต้องพึ่งพิงภายนอกอยู่บ้าง แต่อำนาจการตัดสินใจทุกด้านยังอยู่ที่ชุมชน และประการที่สาม มีการพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ ดังนั้น คำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” จึงหมายถึง การที่สมาชิกในชุมชนรักและผูกพันต่อกันต่อชุมชน มีความรู้สึกว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมีศักยภาพที่จะพึ่งพิงตนเองได้ในระดับสูง แม้จะต้องพึ่งพิงภายนอกบ้าง แต่อำนาจในการตัดสินใจทุกด้านยังอยู่ที่ชุมชนรวมไปถึงมีการพัฒนาการพัฒนาการศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่องด้วยกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ โดยไม่สูญเสียลักษณะเฉพาะของชุมชน

อินทรา วิทยสมบูรณ์ (2555, น.1) “ความเข้มแข็งของชุมชน” เป็นคำพูดสั้นๆ ที่ทุกภาคส่วนใช้เป็นผลลัพธ์ของการปฏิบัติงาน ความเข้มแข็งของชุมชน ไม่ใช่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเอง แต่ต้องมีจุดเริ่มต้น จุดเริ่มต้นอาจเกิดจากสถานการณ์ในพื้นที่ที่ทำให้ทุกคนต้องหันหน้าเข้ามาพูดคุยกันมีผู้นำที่จะคอยชวนคิดชวนคุย หาทางออกของปัญหาที่เกิดขึ้น หรืออาจเกิดจากการมีกลไกหรือเครื่องมือใหม่ๆ เข้ามาเพื่อประโยชน์ของชุมชน กลุ่มที่เกิดขึ้นนั้น อาจไม่ได้มาจากผู้นำที่ได้รับการ

แต่งตั้งอย่างเป็นทางการ หรือตัวแทนจากส่วนท้องถิ่นก็ได้ อาจเกิดจากการรวมพลังของคนหนุ่มสาว ผู้สูงอายุหรือเยาวชนในท้องถิ่น

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2555, น.51 อ้างถึงใน อินทิรา วิทยสมบุญ) “สภาองค์กรชุมชน” มีภารกิจคือ การสร้างความเข้มแข็งของสมาชิกและองค์กรชุมชนในตำบลให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีหน้าที่เกี่ยวกับการดูแลอนุรักษ์วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และให้ข้อคิดเห็นกับโครงการต่าง ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชนท้องถิ่นซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาระหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

อินทิรา วิทยสมบุญ (2555, น.61) “กลุ่มแม่บ้านเข้มแข็งเพราะช่วยกันทำมาหากินมีกิจกรรมที่สอดคล้องและเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิม อย่างสมัยก่อนเราไม่มีจ้างกัน ตั้งแต่ปลูกบ้าน ทำอาหาร กฐินผ้าป่า ทำอาหารต่างช่วยกัน แต่พอสังคมเปลี่ยนกลายเป็นอาชีพหมด แต่คนผู้สูงอายุที่โตมากับวิถีชีวิตดั้งเดิมทำให้เรามองความสำคัญในเรื่องนี้ ดังนั้น กิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านจึงสืบเนื่องมาจาก ภูมิปัญญา ความสัมพันธ์ดั้งเดิม ประกอบกับตามมาตรา 21 ของพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน กล่าวถึงการฟื้นฟูวิถีชุมชน เราจึงเห็นว่าเรื่องฟื้นฟูต้องเป็นสิ่งที่เราควรทำ ควรดำเนินการ กิจกรรมของกลุ่มแม่บ้าน จึงมองภาพครอบคลุมภาพของชุมชน การรื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณี โดยมีแม่บ้านเป็นคนดำเนินการฟื้นฟูการเวียนเทียน การเข้าวัดทำบุญ อาหารการกินที่ทำจากวัตถุดิบท้องถิ่นที่แม้ว่าตอนนี้จะยังไม่สมบูรณ์เต็มร้อย แต่อย่างน้อยก็ทำให้เด็กรุ่นใหม่ได้เห็นถึงวิถีดั้งเดิมของชุมชน”

ณรัชชอร์ ศรีทอง (2554, น. 319) ได้กล่าวว่า “องค์กรประชาชนในชุมชนที่มีความเข้มแข็งจนสามารถบริหารงานพัฒนาชุมชนในชุมชนได้ด้วยตนเองมีอยู่หลายองค์กร ที่สำคัญๆ ได้แก่ องค์กรประชาชนตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้นำชุมชนตำบลไม้เรียงคือ ประยงค์ วรรณรงค์ ได้รับรางวัลแมกไซไซ สาขาผู้นำชุมชน เมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2547” (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547 ก:30) ประยงค์ วรรณรงค์ ได้เป็นผู้นำในการแก้ไขปัญหายางพารา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เนื่องจากชาวสวนยางไม่สามารถกำหนดราคาขายยางได้ด้วยตนเอง เนื่องจากคุณภาพของยางแผ่นที่ผลิตได้ไม่สม่ำเสมอ ผู้กรีดยางต่างคนต่างทำ ผลผลิตยางที่ได้ก็ผันแปรตามสภาพดินฟ้า อากาศ ผู้นำชุมชนจึงแก้ปัญหายางพาราด้วยการระดมทุนของประชาชนสร้างโรงงานแปรรูปยางพารา บริหารจัดการกันเอง ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น มีการจัดทำแผนแม่บทยางพาราไทย ซึ่งเสนอแนวทางแก้ปัญหายางพาราเป็น 2 ส่วน กล่าวคือ ส่วนแรกเป็นเรื่องนโยบายซึ่งรัฐบาลดูแลรับผิดชอบ ส่วนที่สองเป็นเรื่องการปฏิบัติของชุมชน ซึ่งต้องดูแลตนเองด้วยการกำหนดยุทธศาสตร์ที่ชุมชนเป็นคนคิดเอง โดยใช้หลักการบูรณาการ (เสรี พงศ์พิศ, 2548, น.22)

และยังกล่าวว่า “องค์กรประชาชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เป็นองค์กรต้นแบบของชุมชนเข้มแข็ง (กรมการพัฒนาชุมชน 2547 ก: 40-56) ฟังตนเองได้ด้วยวิธีการที่ประชาชนในชุมชนได้คิด วิเคราะห์ หาทางแก้ไขปัญหาของตนเองโดยใช้กระบวนการเรียนรู้การมีส่วนร่วมของชุมชน และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันเป็นอย่างดี ซึ่งจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มพัฒนา มาจากปัญหานี้สินครัวเรือนที่เพิ่มมากขึ้นในปี 2529 อันเนื่องมาจากความเจริญที่เข้ามาสู่ชุมชน ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า ประชาชนเกิดค่านิยมต่อเครื่องใช้ไฟฟ้าทุกประเภท มีความพึงพอใจอย่างไร ขอบเขต วัฒนธรรมวัตถุนิยมแพร่กระจายเข้ามาในชุมชนอย่างรวดเร็ว นีสินของประชาชนก็สะสมเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ จนกระทั่งในปี 2541 ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยมีโจทย์ในการวิจัยว่า ทำไมชุมชนจึงมีหนี้สิน และชุมชนจะแก้ปัญหานี้ได้อย่างไร ก่อให้เกิดกระบวนการค้นหาและแก้ไขปัญหาคด้วยการสร้างความตระหนักและให้ประชาชนในชุมชนเห็นปัญหาร่วมกัน เริ่มต้นจากการทำบัญชีรายรับ รายจ่ายของแต่ละครัวเรือนนำปัญหาแต่ละครัวเรือนมาคิดวิเคราะห์ หาสาเหตุ และร่วมกันหาแนวทางแก้ไข มีการถอดบทเรียนจากผู้ประสบผลสำเร็จ มีการศึกษาดูงาน นำกระบวนการวิจัยมาใช้ในการแก้ไขปัญห กำหนดกิจกรรมโครงการเพื่อแก้ไขปัญห จนนำมาสู่จำนวนหนี้สินที่ลดลง จากปี พ.ศ. 2541 หนี้สินรวมจำนวน 20 ล้านบาท ลดลงเหลือเพียง 431,563 บาท ในปี พ.ศ. 2547 ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้บ้านสามขา มีความเข้มแข็ง ผลการทำงานในกระบวนการพัฒนาประสบผลสำเร็จ สามารถพัฒนาชุมชนจนมีความเข้มแข็งได้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ที่สำคัญลำดับแรก ๆ คือ การมีผู้นำดี เป็นผู้นำมีความรู้ ประสพการณ์และความสามารถที่หลากหลาย มีการใช้เวทีประชาคมเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหาและตัดสินใจร่วมกัน มีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ที่ยึดถือและปฏิบัติจริงจัง เปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิด ตัดสินใจ และปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมและทั่วถึง ประชาชนในชุมชนมีความเสียสละ ซื่อสัตย์ สุจริต เกิดการร่วมแรงร่วมใจกัน มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

จากแนวคิดของนักวิชาการต่าง ๆ ผู้ศึกษาวิจัยกล่าวโดยสรุปเพื่อให้สอดคล้องกับงานของผู้วิจัยได้ว่า บทสรุป ที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และประสบความสำเร็จนั้น มาจากหลายเหตุผล และเหตุผลที่สำคัญประการแรก ๆ คือ การนำปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนมาร่วมกันคิด ร่วมกันแสดงความคิดเห็น จนได้บทสรุปที่เป็นข้อตกลงร่วมกันและนำไปสู่การแก้ไขปัญห สมาชิกในชุมชนต้องสามารถรวมตัวกันได้ อย่างเหนียวแน่น มีความรักและผูกพันต่อกันและต่อชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ประกอบกับผู้นำชุมชนต้องไม่ย่อท้อ สามารถนำชาวบ้านให้ร่วมกันสร้างพลังความคิด พลังกายขึ้นมาต่อสู้กับปัญหา โดยใช้ศักยภาพและทุนของชุมชนที่มีอยู่ ยึดหลักความซื่อสัตย์ สัจจะ ความสามัคคี และความจริงใจต่อกันและกัน มีการใช้เวทีประชาคมเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ และตัดสินใจร่วมกัน ผู้นำมีความเสียสละ มีความรู้

ประสบการณ์ดี ยึดหลักประชาธิปไตย มีการนำแนวทางเชิงวิชาการมาสนับสนุนการแก้ไขปัญหา รวมทั้งได้รับการสนับสนุนเงินทุน หรืองบประมาณบางส่วน มีคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน จากหน่วยงานภาครัฐบาลภายนอกชุมชน หลายหน่วยงาน ทำให้สามารถวิเคราะห์ วิจัยปัญหาและความต้องการแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ และสามารถใช้เป็นตัวแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชนอื่น ๆ ได้

8. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชนตำบล

รัชนี ประดับ (2556, น.113) “สภาองค์กรชุมชน” เป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง กล่าวได้ว่าเป็นศิลปะในการปกครอง (Art of government) ของรัฐไทยสมัยใหม่ และมีลักษณะเป็นการบริหารจัดการชีวิตประชาชนอย่างลึกซึ้ง (govern mentality) ในขณะเดียวกันสภาองค์กรชุมชนก็ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการเมืองในระดับท้องถิ่นอย่างมีนัยสำคัญ”

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2550, น.6-7) “สภาองค์กรชุมชน หมายถึง เวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยคนในชุมชนท้องถิ่น และเพื่อคนในชุมชนท้องถิ่น” ทิศทางการขับเคลื่อนขบวนโดยรวมเปลี่ยนจากการเรียกร้องให้รัฐบาลจัดการ โนนี่ มาเป็นการคิดเอง จัดการเอง โดยมีวิสัยทัศน์ร่วมว่า “ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเอง” การเรียกร้องให้รัฐสนับสนุนยังมีอยู่ เพราะเป็นสิทธิของประชาชน แต่รัฐจะสนับสนุนหรือไม่สนับสนุนชุมชนก็เดินหน้าตามแผนของตนเอง ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้มากที่สุด ประสานงานกับหน่วยงานในท้องถิ่นทุกหน่วยงาน

สถาบันพัฒนาสภาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2558) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของการตราพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน (พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน) ว่า “ชุมชน” เป็นสังคมฐานรากที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์การพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ชุมชนอ่อนแอ ประสบความยากจน เกิดปัญหาสังคม ชุมชนมีการใช้ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา เพื่อการดำรงอยู่ ตลอดจนมีการร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่นเพื่อพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง สามารถจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศนำไปสู่การสร้างระบบประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น ตามความหลากหลายของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพนำไปสู่ความคิดของการมีกฎหมายเพื่อรองรับการเกิดเวทีปรึกษาหารือของชุมชนที่มีสถานะที่ชัดเจนเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย เป็นกฎหมายส่งเสริมไม่บังคับชุมชน สามารถดำเนินการเมื่อเกิดความพร้อมและเห็นพ้องต้องกัน

รวมทั้งการคงความเป็นอิสระและความร่วมมือต่อกันของการทำงานในท้องถิ่น โดยในการดำเนินงานให้เกิด พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน

ปี 2549 กระบวนการร่าง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน เริ่มมีขึ้นจากเครือข่ายองค์กรชุมชน ร่วมกับวิทยาลัยการจัดการทางสังคมสรุปทเรียน “ประชาธิปไตยชุมชนการเมืองสมานฉันท์” จัดเวทีสังคมสนทนา “การเมืองสมานฉันท์ สร้างสรรค์ชุมชนท้องถิ่น” ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้มีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นในระดับภูมิภาคทั้ง 8 ภาคเพื่อพัฒนาข้อเสนอของภาคประชาชนต่อการปฏิรูปสังคมและการเมือง โดยสาระหลักเป็นการปรับเปลี่ยนกลไกการบริหารโดยกระจายอำนาจไปที่ชุมชนท้องถิ่นให้มีอิสระในการจัดการตนเอง พร้อมกับพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรมจริยธรรม เพื่อนำพาชุมชนและท้องถิ่นไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง เดือนพฤศจิกายน 2549 ผู้แทนองค์กรชุมชนทั่วประเทศจำนวน 200 คนเข้าพบนายกรัฐมนตรี (พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์) ณ ทำเนียบรัฐบาล เพื่อนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชน และได้มีการยกร่างหลักคิดและเนื้อหาสาระ พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชน ต่อมา มีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นผู้นำชุมชนสี่ภาค และเกิดคณะทำงานเครือข่ายองค์กรชุมชนที่จะร่วมกันขับเคลื่อนซึ่งภายหลังได้จัดตั้งเป็นสมัชชาองค์กรชุมชนแห่งประเทศไทย (สอท.) ต่อมาได้มีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างทั้งส่วนกลางและภูมิภาค 10 เวที สรุปเป็นร่าง พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนท้องถิ่น เสนอต่อกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาในเดือนมีนาคม 2550

ปี 2550 สถาบันวิชาการส่วนกลางและภูมิภาคมีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นเรื่อง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชนอย่างกว้างขวาง และเครือข่ายชุมชนได้ทำงานร่วมกับคณะอนุกรรมการความมั่นคงของมนุษย์ มีการปรับร่าง พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชน และเสนอ สนช. มีการจัดเวทีสัมมนารับฟังความคิดเห็นผู้เกี่ยวข้อง มีการประชุมพิจารณาทบทวนหลายครั้ง ซึ่งคณะกรรมการวิสามัญโดยนายวัลลภ ตังคณานุรักษ์ เป็นประธานได้พิจารณาเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง 11 ครั้ง และนำเสนอ สนช. พิจารณาวาระที่สองและลงมติวาระที่สาม ในวันที่ 28 พฤศจิกายน 2550 ซึ่งที่ประชุม สนช. มีมติเห็นสมควรให้ประกาศใช้เป็นกฎหมายอย่างเอกฉันท์ 83 เสียง

ปี 2551 พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2551 มีจำนวน 35 มาตรา สรุปความหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน ไว้ในมาตรา 3 ความว่า

“ชุมชน” หมายความว่า กลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันโดยมีผลประโยชน์และวัตถุประสงค์ร่วมกันเพื่อช่วยเหลือหรือสนับสนุนกัน หรือทำกิจกรรมอันชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรมร่วมกัน หรือดำเนินการอื่นอันเป็นประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและมีระบบบริหารจัดการและการแสดงเจตนาแทนกลุ่มได้

“ชุมชนท้องถิ่น” หมายความว่า ชุมชนที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่หมู่บ้านหรือตำบล

“ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม” หมายความว่า ชุมชนท้องถิ่นซึ่งเกิดก่อนประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

กระบวนการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล ขึ้นตอนตาม พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน กำหนดให้กลุ่ม องค์กรชุมชนในหมู่บ้าน ชุมชน (ชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม) ต้องไปจดแจ้งการจัดตั้งกับผู้ใหญ่บ้าน ผู้แทนชุมชนอื่น หมายถึงองค์กรชุมชนที่มีสมาชิกกระจายกว้างขวางกว่า 1 หมู่บ้าน ให้ไปจดแจ้งการจัดตั้งกับกำนัน ซึ่งในการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลต้องมีผู้แทนกลุ่ม องค์กรชุมชน ในระดับหมู่บ้าน ๆ ละ 4 คน และผู้แทนกลุ่ม องค์กรที่มีสมาชิกจากหลายหมู่บ้านชุมชน (องค์กร) ละ 2 คน มาประชุม ปรึกษาหารือร่วมกันไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 จึงจัดตั้งได้ การประชุมจัดตั้งจะมีการกำหนดจำนวนและคัดเลือกสมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิ ไม่เกิน 1 ใน 5 ของสมาชิกที่เป็นตัวแทนชุมชน สมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิให้เลือกจากบุคคลที่เป็นที่ยอมรับนับถือในตำบลนั้น เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน พระ โต้ะอิหม่าม ครู ข้าราชการในพื้นที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งที่ประชุมจัดตั้งเห็นว่าเหมาะสม การจดแจ้งการจัดตั้งชุมชนและการจดแจ้งการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล (ตามมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551) เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการแบบการจดแจ้งการจัดตั้งชุมชนและการจดแจ้งการจัดตั้ง ที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ประกาศกำหนด

การดำเนินการของสภาองค์กรชุมชนตำบล ในคราวประชุมครั้งแรก (กำหนดไว้ในมาตรา 15, 16, 17, 18) ให้สมาชิกเลือกกันเองเป็นประธานสภา 1 คน รองประธานสภาคนที่ 1 และรองประธานสภาคนที่ 2 ประธานสภามีหน้าที่ในการเลือกและดำเนินการประชุม ออกกติกา ดำเนินการประชุมให้เป็นไปตามกติกา เป็นผู้แทนสภาในการประสานกับภายนอก แต่งตั้งเลขานุการ โดยความเห็นชอบของสภา (ประธานเป็นผู้เลือกว่าจะแต่งตั้งใคร แล้วเสนอให้ที่ประชุมสภาเห็นชอบ) สภาองค์กรชุมชนตำบลต้องจัดให้มีการประชุมอย่างน้อยปีละ 4 ครั้ง หรือสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลเข้าชื่อกันไม่น้อยกว่าหนึ่งในสี่ของสมาชิกทั้งหมด ยื่นหนังสือร้องขอให้เปิดการประชุม ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลต้องจัดให้มีการประชุมภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่รับคำร้อง

ภารกิจของสภาองค์กรชุมชนตำบล หมายถึง งานที่สภาองค์กรชุมชนตำบลร่วมกันทำตาม มาตรา 21 (1) (2) (3) เป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนเป็นผู้ทำ ร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐในการทำ เผยแพร่สร้างความเข้าใจกับสมาชิก เพื่อการอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ หรือวัฒนธรรมอันดีของชุมชน และของชาติ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติอย่างยั่งยืน เผยแพร่ และให้ความรู้ความเข้าใจแก่สมาชิกองค์กรชุมชน ในการคุ้มครอง

คุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน (4) เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไขและพัฒนาต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาจัดทำแผน (5) เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไข หรือความต้องการของประชาชนเกี่ยวกับการจัดทำบริการสาธารณะของหน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (6) จัดให้มีเวทีการปรึกษาหารือกันของประชาชนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ความคิดเห็นต่อการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐ หรือเอกชนที่มีผลหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน ซึ่ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐ ที่เป็นผู้ดำเนินการหรืออนุญาตให้จากเอกชนดำเนินการ ต้องนำความเห็นมาประกอบการพิจารณาด้วย (7) ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาองค์กรชุมชนและสมาชิกสภาองค์กรชุมชน เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ เน้นการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ (8) ประสานความร่วมมือกับสภาองค์กรชุมชนอื่น เพื่อการพัฒนาที่ครอบคลุมพื้นที่เกินพื้นที่ตำบล และ (9) (10) (11) (12) เป็นกรรายงานผล ปัญหา ที่เกิดจากการดำเนินการ การวางกติกาในการดำเนินกิจการของสภา การจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน และการเสนอรายชื่อผู้แทนสภาองค์กรชุมชนตำบลไปร่วมประชุมระดับจังหวัด มาตรา 22 ให้้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐ ซึ่งแจ้งทำความเข้าใจแก่สภาองค์กรชุมชน และชุมชนทุกประเภท หมายถึงการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สภาอยู่ในเขตอาจมีการอุดหนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนตำบล ตามที่กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ได้ร่วมหารือกัน

นอกจากนี้ ในมาตราอื่นๆ กล่าวถึงการดำเนินการในด้านต่าง ๆ ของสภาองค์กรชุมชนตำบล และการประชุมในระดับจังหวัด อาทิ มาตรา 32 การประชุมระดับชาติ เพื่อประมวลสรุปปัญหาสำคัญที่เครือข่าย ประชาชนประสบในพื้นที่ และเสนอแนะแนวทางการแก้ไขเพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรีพิจารณาสั่งการเพื่อนำไปสู่การดำเนินการแก้ไข มาตรา 34 กำหนดให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กำหนดข้อบังคับการอุดหนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการจัดประชุมระดับชาติ ระดับจังหวัดและระดับตำบลของสภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเงินอุดหนุนทั่วไปตามควรแก่กรณี และตามมาตรา 35 ให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนมีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดตั้งและพัฒนากิจการของสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อให้ชัดเจนและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

จากความในพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ผู้ศึกษาวิจัยขอกกล่าวโดยสรุป เพื่อให้สอดคล้องกับงานของผู้วิจัยได้ว่า การตราพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ขึ้นเกิดจากแนวคิดของการมีกฎหมายเพื่อรองรับการเกิดเวทีปรึกษาหารือของชุมชนที่มีสถานะที่ชัดเจนเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย เป็นกฎหมายส่งเสริมไม่บังคับชุมชน และดำเนินการเมื่อใดก็ได้เมื่อมีความพร้อมและเห็นพ้องต้องกัน มีความเป็นอิสระและความร่วมมือต่อการทำงานใน

ท้องถิ่น โดยเริ่มต้นที่ “ชุมชน” ซึ่งเป็นสังคมฐานรากที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ซึ่งที่ผ่าน มาการพัฒนาประเทศมุ่งเน้นตัวเลขการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ชุมชนอ่อนแอ มีปัญหาหนี้สิน ชาวบ้านมีความยากจน เกิดปัญหาสังคมขึ้น ชุมชนใน ชนบท ต่างมีทุนทางสังคม มีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกที่ ซึ่งมีความหลากหลาย และสามารถ นำมาพัฒนาชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ ใต้ของชุมชน ทั้งนี้หากมีการร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ใน ท้องถิ่น ส่งเสริมให้มีการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง ที่จัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน ให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ตามความหลากหลายของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมี ประสิทธิภาพมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ โดยให้ความสำคัญกับพื้นที่ตำบลที่องค์กร ชุมชนแกนนำธรรมชาติ ปราชญ์ชาวบ้าน แกนนำที่เป็นทางการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. และ สถาบันในท้องถิ่น (วัด โรงเรียน สถานีอนามัย) ได้มีการทำงานพัฒนาด้านต่างๆ เช่น การทำแผน ชุมชนการจัดสวัสดิการการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม การจัดการทุนของชุมชน จัดให้มีสภาผู้นำ ชุมชน มีเวทีแลกเปลี่ยนร่วมกันคิด ร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาด้านต่าง ๆ นำไปสู่การสร้าง เป้าหมายร่วมกันของพัฒนาชุมชนท้องถิ่นช่วยให้เกิดการจัดการตนเองร่วมกันของชุมชนท้องถิ่น โดยที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมเกิดความสัมพันธ์อันดีภายในชุมชนท้องถิ่นจากการที่ชุมชนท้องถิ่นได้ ร่วมกันจัดการตนเองตามแนวทางดังกล่าว และทำให้เกิดความเข้มแข็งส่งผลดีต่อชุมชนท้องถิ่น มี ทำงานร่วมกันแบบสภาองค์กรชุมชน หลายภาคส่วนร่วมกัน มีกรณีตัวอย่างที่ดี และนำไปขยายผล ในพื้นที่อื่นๆ ได้ จะเป็นการร่วมกันสร้างสภาองค์กรชุมชน ซึ่งถือเป็นระบบประชาธิปไตยทางตรง จากฐานราก จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น เพื่อก้าวไปสู่การเป็น “ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเอง” ได้ในที่สุด

ข้อมูลสำคัญของตำบลบ้านกุ่ม อำเภอบางบาล

ตำบลบ้านกุ่ม อำเภอบางบาล เป็นตำบลหนึ่งใน 16 ตำบล ของอำเภอบางบาล จังหวัด พระนครศรีอยุธยาและอยู่ในเขตการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบางบาล ซึ่งประกอบด้วย 6 ตำบล ได้แก่ ตำบลบางบาล ตำบลไทรน้อย ตำบลบางหลวงโคด ตำบลบางหัก ตำบลบางชะนี และตำบลบ้านกุ่ม

แบ่งการปกครองออกเป็น 9 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านกระเดื่องหมู่ 2 บ้านต้นทางทวย หมู่ 3 บ้านกุ่มหมู่ 4 บ้านบางตาสี หมู่ 5 บ้านศรีม่วงพัฒนา หมู่ 6 บ้านกุ่ม หมู่ 7 บ้านกุ่ม หมู่ 8 บ้านกุ่ม และหมู่ 9 บ้านกุ่ม

ภาพที่ 2.1 แผนที่ตำบลบ้านกุ่ม อำเภอบางบาล

ที่มา: จังหวัดพระนครศรีอยุธยา www.ayutthaya.go.th

เขตพื้นที่

ตำบลบ้านกุ่มตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอบางบาล อยู่ห่างจากอำเภอบางบาลประมาณ 21 กิโลเมตร ไปทางถนนลาดยาง พื้นที่ทั้งหมดของตำบลบ้านกุ่มมีพื้นที่ทั้งหมด 9,023 ไร่ เป็นพื้นที่การเกษตร 7,195 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 79.74 ของพื้นที่ทั้งหมด ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง มีน้ำไหลตลอดปี ประชาชนส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำ

ทิศเหนือ ติดต่อ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

ทิศใต้ ติดต่อ ตำบลไทรน้อย อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันออก ติดต่อ ตำบลบ้านดี และตำบลทับน้ำ อำเภอบางปะหัน จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันตก ติดต่อ ตำบลบางชัน อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สภาพภูมิประเทศ

ตำบลบ้านกุ่ม มีลักษณะเป็นที่ลาดลุ่ม มีระดับน้ำสูงเมื่อเวลาเกิดน้ำท่วม ซึ่งลักษณะของภูมิประเทศเหมาะสมสำหรับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ มีบ้านเรือนตั้งอยู่ตามความยาวของลำแม่น้ำเจ้าพระยา และมีโครงการชลประทานอยู่ 1 โครงการ คือ โครงการชลประทานมหाराชแต่ระบบส่งน้ำยังไม่ดีเท่าที่ควรและการส่งน้ำในฤดูแล้งที่จะมาใช้ในการเพาะปลูกมีปริมาณน้ำไม่เพียงพอกับความต้องการของเกษตรกร จึงทำให้เกษตรกรอาศัยปลูกพืชในฤดูแล้งไม่ค่อยได้

แหล่งน้ำ

ตำบลบ้านกุ่มมีแหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา เป็นแหล่งน้ำสำคัญของตำบลในการเพาะปลูกและอุปโภคบริโภคส่งน้ำชลประทานมหाराช คลองบางกึ่งคลองบางตาดี และคลองบางกลาง

การเดินทาง

มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 309 สายอยุธยา - อ่างทอง ผ่านตำบลบ้านกุ่ม ที่หลัก กม.ที่ 11 - 13

หน่วยงานสำคัญในพื้นที่

วัดจุฬามณี โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกุ่ม โรงเรียนวัดจุฬามณี (ชุมชนจันทนประชาสรรค์) ป้อมตำรวจ (จุดสกัดจุฬามณี) สังกัดสถานีตำรวจภูธรบางบาล

จำนวนประชากรและครัวเรือน

ประชากรในตำบลบ้านกุ่มมีการตั้งบ้านเรือนกระจายเรียงไปตามความยาวของแม่น้ำเจ้าพระยาจำนวนครัวเรือน 1,004ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 3,916 คน (ข้อมูล ตุลาคม 2558)

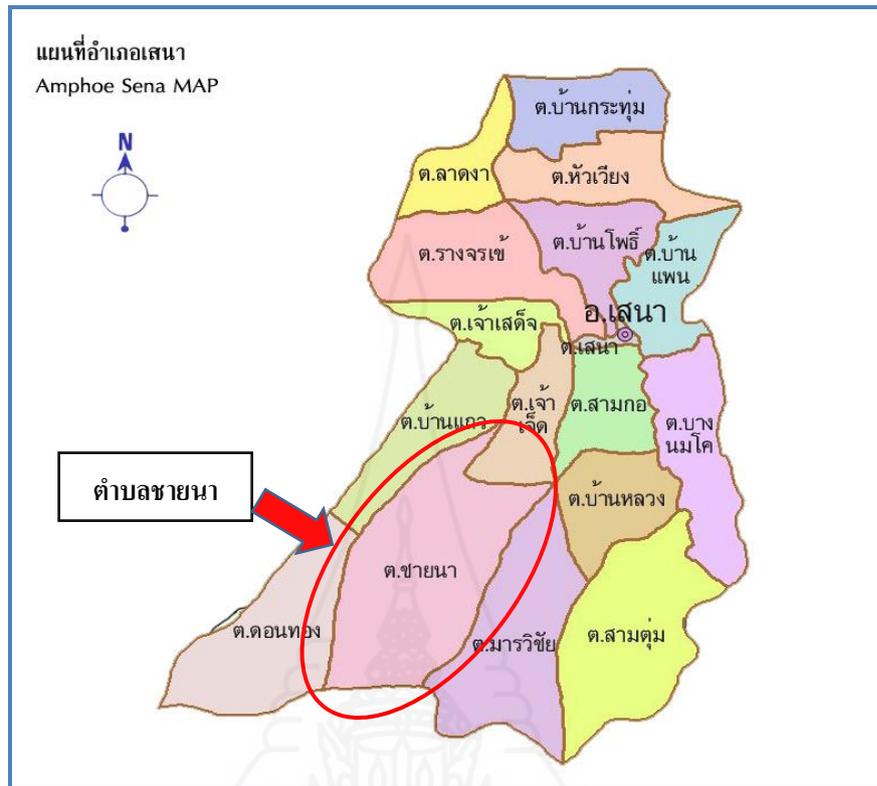
อาชีพ

อาชีพหลักของชาวตำบลบ้านกุ่ม แต่เดิม คือ ทำนา ทำสวน ทำอัญ ทำไม้ก้านรูป อาชีพเสริม รับจ้างและปัจจุบันประชากรวัยทำงานส่วนใหญ่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

ข้อมูลสำคัญตำบลชานนา อำเภอเสนา

ตำบลชานนาเป็นตำบลหนึ่งใน 17 ตำบล ของอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและอยู่ในเขตการปกครองท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลชานนา ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ตำบลเจ้าเจ็ด (นอกเขตเทศบาลตำบลเจ้าเจ็ด) และตำบลชานนาทั้งตำบลเดิมตำบลชานนารวมกับตำบลเจ้าเจ็ด แต่เนื่องจากระยะทางไกล จากที่ตั้งตำบล การเดินทางไม่สะดวก การปกครองไม่ทั่วถึงจึงแยกตำบลเจ้าเจ็ดบางส่วนเป็นตำบลชานนา ประกอบด้วยหมู่บ้าน 7 หมู่ สาเหตุเรียกตำบลชานนา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่นา ประชาชนตั้งบ้านเรือนริมคลองสาน

ภาพที่ 2.2 แผนที่ตำบลชานา อำเภอเสนา

ที่มา: จังหวัดพระนครศรีอยุธยา www.ayutthaya.go.th

เขตพื้นที่

เป็นที่ราบลุ่ม มีน้ำไหลผ่าน โดยมีคลองสวนเป็นส่วนใหญ่ ดินอุดมสมบูรณ์

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลเจ้าเจ็ด อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลลาดบัวหลวง อำเภอลาดบัวหลวง และ ตำบลมารวิชัย อำเภอเสนา

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลมารวิชัย อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลคอนทอง และ ตำบลบ้านแวง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การเดินทาง

มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3263 อำเภอเสนา – วัดปิ่นแก้ว ผ่านตำบลชานา

จำนวนประชากรและครัวเรือน

ประชากรในตำบลชานา ตั้งบ้านเรือนกระจายไปตามพื้นที่ทำนา จำนวนครัวเรือน 759

ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 3,860คน (ข้อมูล ตุลาคม 2558)

อาชีพ

อาชีพหลักของชาวดำบลชายนาคือทำนาอาชีพเสริมรับจ้างทั่วไป

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพองค์กรชุมชนตำบลที่ผู้ศึกษาวิจัยได้ไปค้นคว้ามา มีผลการศึกษาไม่มากนัก การศึกษาวิจัยเรื่องสภาพองค์กรชุมชนยังถือว่าเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ เนื่องจากพระราชบัญญัติสภาพองค์กรชุมชนตำบล เริ่มประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2551 ดังนั้น รายงานการศึกษาที่ผู้วิจัยสามารถค้นคว้ามาได้ถือเป็นงานวิจัยที่ใกล้เคียงที่สุด สำหรับแนวคิดเพื่อใช้เป็นองค์ความรู้และกรอบแนวคิดในการวิจัย เรื่องสภาพองค์กรชุมชนตำบล โดยสรุปผลงานวิจัยในแต่ละเรื่องได้ดังนี้

9.1 สมเกียรติ ฉายโชน และคณะ (2548) แนวทางการพัฒนาเครือข่าย กลุ่ม องค์กรประชาชนในพื้นที่จังหวัดตรัง เป็นงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบ กระบวนการจัดทำเครือข่าย กลุ่มองค์กรประชาชนและการบริหารจัดการเครือข่ายให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน วิธีการศึกษาใช้วิธีการจัดประชุมเวทีชาวบ้านแบบ A.I.C. (Appreciation influence Control) สรุปผลการวิจัย คือ 1) กลุ่มมีทั้งเป็นกลุ่มธุรกิจกลุ่มไม่เน้นธุรกิจ 2) การสร้างเครือข่าย เป็นเครือข่ายที่ผู้นำหรือสมาชิกในกลุ่มมีปัญหาเดียวกัน 3) กลุ่มคัดเลือกผู้นำที่มีประสบการณ์มาเล่าปัญหา ร่วมกันหาวิธีแก้ไข 4) มีการสรุปลักษณะเด่นของเครือข่ายที่ยั่งยืน 5) ข้อเสนอแนะการสร้างเครือข่ายของกลุ่มต่าง ๆ ภาคราชการหรือ หน่วยงานสนับสนุนอื่น ต้องให้ความสำคัญ และกระตุ้นให้ผู้นำกลุ่มหลาย ๆ กลุ่มได้มีโอกาสพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันให้มาก มีความต่อเนื่อง เพื่อเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม และพัฒนาเป็นเครือข่าย

9.2 สุจินต์ สิมารักษ์ และคณะ (2549) “โครงการวิจัยพัฒนากลไกการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบล – อำเภอ” เป็นการศึกษาวิจัยในพื้นที่ 3 อำเภอของจังหวัดขอนแก่น คือ 1) อำเภอภูเวียง 2) อำเภอหนองเรือ และ 3) อำเภอภูผาม่าน การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาพลังท้องถิ่น และนำมาใช้เป็นกลไกในการจัดการความรู้โดยคนในชุมชนท้องถิ่นผ่านงานวิจัยเชิงปฏิบัติการของแต่ละท้องถิ่น เพื่อสังเคราะห์บทเรียน องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย และกระบวนการทำงานในการสร้างกลไกการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาท้องถิ่น รวมถึงเพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความร่วมมือของหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่ ผลการวิจัยสรุปว่า พลังท้องถิ่นส่วนหนึ่งยังคงเป็นศักยภาพในท้องถิ่น และอีกส่วนหนึ่งเป็นพลังที่เคลื่อนไหวอยู่อย่างต่อเนื่อง เป็นพลังสำคัญที่ร้อยรัดท้องถิ่นเอาไว้ได้ ทำให้คนในชุมชนท้องถิ่นนั้นอยู่รอด และสามารถจัดการตัวเองได้ ประกอบด้วย 4 ฐานสำคัญคือ 1) ฐานทรัพยากร เป็นจุดเริ่มต้นของการผลิตความรู้ สร้างระบบคุณค่าและความเชื่อ รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายทางสังคม 2) เครือข่ายทางสังคมเป็นพลังที่ยึดโยงชาวบ้าน

ในชุมชนท้องถิ่นเอาไว้ด้วยกันเป็นเครือข่าย เครือญาติ มีระบบความเชื่อร่วมกัน การมีวัฒนธรรมร่วมกัน 3) ระบบความรู้ของท้องถิ่นในพื้นที่วิจัยส่วนใหญ่เป็นกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม เป็นการถ่ายทอดแบบไม่ได้ตั้งใจ แต่เกิดจากการได้รู้ ได้เห็น ได้ยิน ได้สัมผัส แล้วซึมซับเอาความรู้เหล่านั้นไว้ในตัวเอง และถ่ายทอดไปสู่รุ่นต่อไป สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และ 4) ระบบคุณค่าและความเชื่อเป็นเครื่องร้อยรัดให้ชุมชนท้องถิ่นดำรงอยู่ได้ และทำหน้าที่กำกับควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้อยู่ในครรลอง แสดงออกมาในรูปของวัฒนธรรม บุญ ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมต่าง ๆ และพลังท้องถิ่นทั้ง 4 ฐาน ล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน

9.3 ภิรม ฤคเมธาวิ และคณะ (2549) “การจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน” การศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยและคณะใช้การจัดการความรู้เป็นวิธีการศึกษาเพื่อตอบคำถามวิจัย และสร้างการเปลี่ยนแปลงผ่านการสืบค้นของนักวิจัย ผลการศึกษามีข้อค้นพบองค์ความรู้และข้อเสนอแนะ คือ 1) รูปแบบและวิธีการจัดการกลุ่ม เครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนให้เข้มแข็ง 2) ข้อเสนอเพื่อการขับเคลื่อนเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับตำบล สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ สนับสนุนให้มีการเชื่อมโยงกองทุนหมู่บ้านเป็นเครือข่ายในระดับต่าง ๆ เริ่มจากตำบล 3) แบบจำลองวิถีพลังองค์กรการเงินชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง องค์กรการเงินชุมชนเป็นหน่วยจัดการที่มีวิถี และพลังในการพัฒนาคน พัฒนาทุนทางสังคม และควรมีการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับขบวนการองค์กรการเงินชุมชน หน่วยงานเชิงพื้นที่ คือ องค์กรปกครองท้องถิ่น สนับสนุนองค์กรทางด้านนโยบาย เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน ผ่านการทำแผนชีวิตชุมชน

9.4 บุญน้อม ศิลาอาสน์ (2550) การมีส่วนร่วมของเครือข่ายองค์กรชุมชนในการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน จังหวัดตราด โดยผู้วิจัยนำผลสรุปในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ว่าควรมีการจัดกิจกรรมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนและทุกกลุ่ม นำแนวคิด Reinventing Government ต้องการให้ระบบราชการเป็นระบบที่ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นระบบราชการที่มอบอำนาจให้กับประชาชนไปดำเนินการเองมากกว่าที่จะเป็นกลไกที่คอยให้บริการอย่างเดียว การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเป็นปัจจัยกระตุ้นให้คณะทำงาน เครือข่าย สนใจที่จะแก้ไขปัญหาในชุมชนมากขึ้น และผู้วิจัย (บุญน้อม ศิลาอาสน์) ได้มีข้อเสนอแนะที่สำคัญ คือ มุ่งส่งเสริมให้ชุมชนทำความเข้าใจและตระหนักรู้ในศักยภาพของตนเอง สามารถใช้พลังทางปัญญา สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในการแก้ไขปัญหาและบริหารจัดการชุมชน และทำงานร่วมกันโดยอาศัยวิธีการสร้างเครือข่ายชุมชน (Community Organization Network) พัฒนารูปแบบการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนต่อไปในอนาคต

9.5 คารารัตน์ คำเป็ง (2552) บทบาทการเมืองภาคประชาชนต่อการปกครองท้องถิ่น ศึกษากรณีเฉพาะสภาองค์กรชุมชนตำบลน้ำเกีฮ่วน อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาถึงบทบาทหน้าที่และสถานภาพของสภาองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 2) เพื่อศึกษาผลของการจัดตั้งสภาองค์กรในพื้นที่ที่ศึกษาและ 3) เพื่อนำผลการศึกษามาอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนที่มีต่อการปกครองท้องถิ่นไทยโดยอาศัยแนวคิดชุมชนการมีส่วนร่วมทางการเมืองการเมืองภาคประชาชนและการปกครองท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่าบทบาทหน้าที่และสถานภาพทางปฏิบัติของสภาองค์กรชุมชนมีความสอดคล้องกับแนวคิดการกระจายอำนาจนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองและเป็นการขยายตัวของการเมืองภาคประชาชนในรูปแบบประชาธิปไตยทางตรงจะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมการปกครองในทุกกระบวนการในท้องถิ่นเพื่อเป็นการรับรองสิทธิชุมชนและสิทธิการเมืองภาค

9.6 ไททัศน์ มาลา และคณะ (2554) “บทบาทในการทำงานร่วมกันระหว่างสภาองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดของการนำไปสู่การมีสภาองค์กรชุมชน 2) เพื่อศึกษาถึงการประสานงานร่วมกันระหว่างสภาองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) เพื่อศึกษาแนวทางในการประสานงานร่วมกันระหว่างสภาองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น จากผลการศึกษาสรุปว่า สาเหตุที่นำไปสู่การผลักดันแนวคิดของการมีสภาองค์กรชุมชนขึ้นนั้น ประการแรก คือการที่ชุมชนแสวงหาเครื่องมือเพื่อต่อสู้กับความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในสังคม ประการที่สอง กฎหมายให้การรับรองต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนมากยิ่งขึ้น ประการที่สาม ความบกพร่องของระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน ประการที่สี่ ข้อจำกัดของหน่วยงานราชการ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดจนขาดความยืดหยุ่นในการบริการสาธารณะ และประการสุดท้าย บทเรียนจากการเติบโตของภาคประชาสังคมในการเข้ามามีบทบาทต่อการเสริมสร้างกระบวนการทางการเมืองภาคพลเมือง

9.7 นิภาภัทร เกสรมาศ (2554) บทบาทสภาองค์กรชุมชนกับการพัฒนาท้องถิ่น ศึกษากรณีสภาองค์กรชุมชนตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาถึงบทบาทหน้าที่และสถานภาพของสภาองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 2) เพื่อศึกษาผลของการจัดตั้งสภาองค์กรในพื้นที่ที่ศึกษาและ 3) เพื่อนำผลการศึกษามาอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนที่มีต่อการปกครองท้องถิ่นไทยโดยอาศัยแนวคิดชุมชนการมีส่วนร่วมทางการเมืองการเมืองภาคประชาชนและการปกครองท้องถิ่นเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ภายใต้กระบวนการตั้งคำถามวิจัยผลการศึกษาพบว่าบทบาทหน้าที่และสถานภาพทางปฏิบัติของสภาองค์กรชุมชนมีความสอดคล้องกับแนวคิดการกระจายอำนาจนำไปสู่

การมีส่วนร่วมทางการเมืองและเป็นการขยายตัวของการเมืองภาคประชาชนในรูปแบบประชาธิปไตยทางตรงจะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมการปกครองในทุกกระบวนการในท้องถิ่น เพื่อเป็นการรับรองสิทธิชุมชนและสิทธิการเมืองภาคประชาชนตามรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2550 มาตรา 66, 67 และ 87 แต่ทั้งนี้ สถานภาพทางกฎหมายของพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนยังมีข้อจำกัดหลายด้านอันส่งผลต่อการกระจายอำนาจและคานอำนาจกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรมลดน้อยลงคือ 1) สภาองค์กรชุมชน ไม่มีอำนาจหน้าที่โดยถูกบัญญัติเป็นเพียง “ภารกิจ” 2) ไม่มีฐานะเป็นหน่วยงานของรัฐหรือนิติบุคคลตามกฎหมาย 3) การไม่มีงบประมาณเป็นของตัวเองและ 4) ไม่มีบทบัญญัติรวมถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการรับรองการมีพื้นที่ทางการเมืองของสภาองค์กรชุมชนสาเหตุส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการหลีกเลี่ยงการปะทะกันระหว่างกระทรวงทรัพยากรสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กับกระทรวงมหาดไทยในช่วงกระบวนการยกร่างพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน

9.8 ชัยณรงค์ เจริญนวน (2556) และคณะ โครงการ “การสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดสระแก้ว งานวิจัยนี้เป็นความพยายามของผู้วิจัยที่ต้องการถอดบทเรียนเกี่ยวกับกระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น และบทบาทของประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งกลไกในการนำประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นไปเสริมสร้างศักยภาพการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่นในจังหวัดสระแก้ว รวม 2 แห่ง คือ ชุมชนบ้านบ่อลูกรัง อำเภอวังน้ำเย็น และชุมชนตำบลคลองทับจันทร์ อำเภออรัญประเทศ ผลการวิจัยพบว่า ประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านบ่อลูกรัง มีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองดูแลตนเอง (Self-Government Democracy) เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจทำให้มีการจัดการความรู้ในชุมชน และนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน หลายรูปแบบ และพบว่า ประชาธิปไตยชุมชนจะมีบทบาทหน้าที่สำคัญ คือ เป็นกลไกในการสร้างประสิทธิภาพ และเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน การเป็นกลไกที่พยายามสร้างความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน แก่ผู้คนในชุมชน การเป็นกลไกในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการชุมชน และการเป็นกลไกในการฝึกฝน เรียนรู้ และสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย และผู้วิจัยเห็นควรใช้ “สภาองค์กรชุมชน” เป็นตัวเชื่อม ร้อยประสาน และกรณีศึกษา ตำบลคลองทับจันทร์ พบว่า รูปแบบประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่น มีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberation Democracy) ภายในการจัด “สภาสภาเพื่อบ้านบ่อลูกรัง” เป็นพื้นที่เปิดให้ผู้นำชุมชน ข้าราชการ ประชาชนได้มีโอกาสพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นเสมือนพื้นที่สาธารณะ (Civic Forum) ในระดับตำบล การเป็นกลไก หรือเครื่องมือในการเสริมสร้างพลัง

อำนาจ (Empowerment) ในการบริหารจัดการสาธารณะ ภาครัฐควรเปิดพื้นที่ทางการเมืองในรูปแบบของ “การสร้างเครือข่ายในการพัฒนา”

9.9 สถาพร เริงธรรม (2557) “โครงการองค์กรชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ศึกษากรณี : เทศบาลเล็กในเทศบาลใหญ่ เทศบาลนครขอนแก่น การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมืองการปกครองท้องถิ่นขององค์กรชุมชนและประชาชนภายหลังเข้าร่วมโครงการเทศบาลเล็กในเทศบาลใหญ่ของเทศบาลนครขอนแก่นและเพื่อศึกษาผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเทศบาลนครขอนแก่นภายหลังจากที่ได้มีการนำเอาโครงการนี้ไปปฏิบัติ ผลการศึกษาพบว่าองค์กรชุมชนและประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติและและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดทำบริการสาธารณะ 3 ประการ คือ มีความเป็นพลเมืองเพิ่มขึ้น มีการยกฐานะเป็นหุ้นส่วนกับเทศบาลในการจัดทำบริการสาธารณะและมีความรับผิดชอบต่อชุมชนเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่เทศบาลมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติและพฤติกรรมในการปฏิบัติงานที่สำคัญ 2 ประการคือ มีการเปิดโอกาสให้องค์กรชุมชนมีสิทธิหน้าที่ในการบริหารจัดการชุมชนตนเองและมีการปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรชุมชน

9.10 อภิชาติ พิบูลย์ (2554) “บทบาทของการเมืองภาคประชาชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ ศึกษากรณีตำบลในวงใต้ อำเภอละอุ่น จังหวัดระนอง” เป็นการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของการเมืองภาคประชาชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ ปัจจัยที่ทำให้การเมืองภาคประชาชนมีบทบาทในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ และเสนอแนะแนวทางส่งเสริมบทบาทของการเมืองภาคประชาชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ และผลการวิจัยพบว่า 1) การเมืองภาคประชาชนมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ โดยเฉพาะการจัดการความขัดแย้งเรื่องที่ดินทำกิน โดยใช้การไกล่เกลี่ย การช่วยเหลือ ปรับปรุง แก้ไข และป้องกันความขัดแย้งด้วยการรับฟังความคิดเห็น หลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งฟื้นฟูระเบียบสังคม และบังคับใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียม และเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย 2) ปัจจัยที่ทำให้การเมืองภาคประชาชนมีบทบาท ได้แก่ จิตสำนึกของประชาชน ความกระตือรือร้น ความเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมสูง การเปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็น 3) แนวทางการส่งเสริมบทบาทของการเมืองภาคประชาชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ ได้แก่ การเมืองภาคประชาชนควรเพิ่มบทบาทในการกำหนดนโยบายระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และการขับเคลื่อนชุมชน สังคมไปสู่การปกครองที่น้อยลง หรือการรับผิดชอบต่อตนเองมากขึ้นของภาคประชาชน และยังคงได้ขยายความ การสร้างความรู้สึกถึงความเป็นชุมชนให้เข้มแข็ง ไว้ว่า ถ้าประชาชนไม่

มีความรู้สึกถึงความเป็นชุมชน ก็คงเป็นเรื่องยากที่จะทำให้เกิดการแก้ปัญหาสาธารณะ การเมืองในมิติที่เป็นเครื่องมือที่ดีที่สุด ก็ไม่เพียงพอจะแก้ปัญหาสาธารณะได้ ประชาชนในชุมชนมีจิตวิญญาณสาธารณะ และความรู้สึกถึงความสัมพันธ์ พวกเขาต้องการที่จะมีความผูกพันที่สร้างสรรค์ ไม่ใช่เพียงแค่เข้าไปทำความรู้จักกับคนอื่น ๆ เท่านั้น ปัญหานั้นสามารถแบ่งแยกประชาชนได้ ดังนั้น ถ้าพวกเขาไม่สามารถสร้างความสัมพันธ์ให้เข้มแข็งก่อนที่จะเริ่มเผชิญอุปสรรค ก็มีทางเป็นไปได้ไม่น้อยมากที่ความรู้สึกถึงความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งจะถูกสร้างขึ้น ได้ท่ามกลางการเผชิญหน้ากับอุปสรรค

9.11 พยุงศักดิ์ พลลุน (2555) “บทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย: กรณีศึกษาในพื้นที่อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี” เป็นการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของคณะกรรมการหมู่บ้านที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง และเสนอแนะบทบาทการดำเนินงานเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ซึ่งผลการวิจัยสรุปว่า บทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของคณะกรรมการหมู่บ้านแต่ละด้านอยู่ในระดับค่อนข้างบ่อบ่ย ได้แก่ การใช้สิทธิเลือกตั้ง การชักชวนให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การติดตามข่าวสารทางการเมือง การเข้าร่วมกิจกรรมการเมือง และการสนทนากองการเมือง ปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้แก่ ปัญหาการขาดงบประมาณสนับสนุน ปัญหาเกี่ยวกับความเข้าใจในบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ปัญหาด้านความขัดแย้งระหว่างคณะกรรมการหมู่บ้านกับสมาชิกสภาท้องถิ่น ซึ่งทำให้ขาดความร่วมมือและการประสานงานที่ดี ตลอดจนปัญหาด้านการทุจริต ข้อเสนอแนะได้แก่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดการฝึกอบรมและการสื่อสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง เสริมสร้างความสามัคคีให้แก่คณะกรรมการหมู่บ้าน รวมทั้ง จัดสรรเงินงบประมาณสนับสนุนเพิ่มเติม เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจในการร่วมกันพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

9.12 ทวี ศรีธิ (2553) “การพัฒนาประชาสังคมเพื่อสร้างชุมชนทางการเมืองเข้มแข็ง: กรณีศึกษาหมู่บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง” เป็นการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา กระบวนการพัฒนาประชาสังคมเพื่อสร้างชุมชนทางการเมืองเข้มแข็งของบ้านสามขา ปัจจัยที่ส่งเสริมให้หมู่บ้านสามขาเป็นชุมชนทางการเมืองที่เข้มแข็ง และให้ข้อเสนอแนะในการสร้างชุมชนทางการเมืองที่เข้มแข็ง ซึ่งผลการวิจัยสรุปว่า 1) กระบวนการพัฒนาประชาสังคมเพื่อสร้างชุมชนทางการเมืองเข้มแข็งของบ้านสามขานั้น คือการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา ความร่วมมือการให้ข้อมูลของครัวเรือน ร่วมจัดเวทีประชาคม ร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางแก้ไข 2) ปัจจัยที่ส่งเสริมให้บ้านสามขาเป็นชุมชนทางการเมือง

เข้มแข็งประกอบด้วยศักยภาพผู้นำและสมาชิก กลุ่มองค์กร ความร่วมมือของสมาชิกชุมชน การได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน และทุนทางสังคม ยังเป็นปัจจัยเกื้อหนุน ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เกิดจากความร่วมมือ ร่วมใจในการอนุรักษ์และใช้อย่างรู้คุณค่า ทรัพยากรบุคคล ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามมีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลตามระบบเครือญาติ การปฏิบัติตามกฎ กติกาที่ร่วมกันตั้งขึ้น ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรค คือ การตรวจสอบการทำงานของสมาชิกไม่ทั่วถึง การทำงานของหน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงานทำงานซ้ำซ้อน นักวิชาการในหมู่บ้านยังมีไม่เพียงพอ การเมืองนอกหมู่บ้านมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านและประชาชนบางส่วนยังไม่เข้าถึงข้อมูลข่าวสารภาครัฐ 3) ข้อเสนอแนะในการสร้างชุมชนทางการเมืองเข้มแข็ง คือผู้นำทุกระดับต้องมีความพร้อม สมาชิกกลุ่ม องค์กรต้องมีความตระหนักที่จะร่วมกันดำเนินกิจกรรมกลุ่ม องค์กร และรับผลของกิจกรรมที่ดำเนินการ ขยายภาคีเครือข่ายความร่วมมือให้มากเพื่อช่วยขับเคลื่อนกลุ่ม องค์กรให้คงอยู่และพัฒนาอย่างยั่งยืน

9.13 สาวิตรี รอดสิน (2554) “ชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาชุมชนบ้านบางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการก่อกำเนิดชุมชนเข้มแข็ง ศึกษาการดำรงอยู่ของชุมชนเข้มแข็ง ศึกษาการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งต่อไป ซึ่งผลการวิจัยสรุปว่า การก่อกำเนิดชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบ้านบางจำปีเกิดจากการเข้าทำงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการป่าและน้ำของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประกอบกับการศึกษาดูงานการจัดการชุมชนจากภายนอก รวมไปถึงคณะกรรมการชุมชน ได้รับการอบรมหลักสูตรนักจัดการความรู้ จึงทำให้เกิดแนวคิดที่จะพัฒนาชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณ จากงานวิจัยและงบประมาณ การดำรงความเข้มแข็งของชุมชนอยู่ในระดับสูง ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชน มีการตระหนักถึงการเป็นเจ้าของปัญหาของชุมชนเป็นอย่างดี ผู้นำและคณะกรรมการทำงานของชุมชนบ้านบางจำปีมีความตระหนักถึงการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของชุมชนและการเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน

9.14 ธนพล อินทะมูล (2553) “บทบาททางการเมืองของกลุ่มรักเชียงใหม่ 51” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาปัจจัยที่นำมาสู่การมีบทบาททางการเมืองของกลุ่มรักเชียงใหม่ 51 บทบาททางการเมืองของกลุ่มรักเชียงใหม่ 51 และผลกระทบจากการแสดงบทบาททางการเมืองของกลุ่มรักเชียงใหม่ 51 ซึ่งสรุปผลการวิจัยได้ว่า ปัจจัยที่นำมาสู่การมีบทบาททางการเมือง ได้แก่ วิวัฒนาการของการเมืองภาคประชาชน โครงสร้างโอกาสทางการเมืองแบบเปิด การมีพื้นที่สาธารณะ การได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประชาชนจากนโยบาย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เกิดการรวมกลุ่มที่นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มรักเชียงใหม่ 51 บทบาททางการเมือง ได้แก่ การติดต่อเชื่อมโยงประสานความร่วมมือกับพรรคเพื่อไทย หน่วยงานราชการ นักการเมืองท้องถิ่น กลุ่มอื่นที่เกี่ยวข้อง และประชาชนในชุมชน การเรียกร้องแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 การ

วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล การประท้วงรัฐบาลเกี่ยวกับการใช้กฎหมายสองมาตรฐาน การกดขี่และขับไล่ผู้บัญชาการตำรวจภูธรภาค 5 การเรียกร้องรัฐบาลแก้ไขปัญหาลำไย การปิดล้อมการประชุมหอการค้าการค้าทั่วไป ครั้งที่ 27 การจัดรายการสภากาแฟของกลุ่มรักเชียงใหม่ 51 การจัดรายการสถานีวิทยุเอฟเอ็ม 92.50 เมกกะเฮิรตซ์ จังหวัดเชียงใหม่ การอบรมมหาวิทาลัยล้านนา การเสนอความเดือดร้อนของประชาชนให้หน่วยงานรัฐ ผลกระทบ ได้แก่ เกิดความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ หน่วยงานราชการ รัฐบาล และประชาชนบางส่วนเกิดความร่วมมือกับพรรคเพื่อไทย นักการเมืองฝ่ายเดียวกันและกลุ่มอื่นที่เกี่ยวข้อง การทำให้นักการเมืองที่กลุ่มสนับสนุนได้รับการเลือกตั้งเกิดความแตกแยกกับประชาชนที่มีความคิดเห็นแตกต่างและสนับสนุนกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้ามเกิดการรวมตัวของประชาชนที่มีความเห็นตรงกันกับแนวคิดของกลุ่ม เกิดความตื่นตัวในการแสดงออกทางการเมืองเพิ่มขึ้น สร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่ม

9.15 อรดาวัลย์ ธนาวุฒิ (2555) “บทบาทของผู้นำชุมชนในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน และวิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเยาวชนบ้านหัวทุ่ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ สรุปผลการศึกษาพบว่า ผู้นำชุมชนบ้านหัวทุ่งมีคุณลักษณะและบทบาทในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน โดยเป็นผู้มีประสบการณ์ในการจัดการป่าชุมชน เป็นผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดกฎกติกาในการจัดการป่าชุมชน มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในการจัดการป่าชุมชน เป็นผู้มีความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชน ด้านการบริหารจัดการป่าชุมชน ด้านพันธุ์พืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ สมุนไพรในป่าชุมชน อีกทั้งเป็นผู้มีความคิดริเริ่มในการสร้างกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้มีความกระตือรือร้นในกิจกรรมต่าง ๆ โดยพร้อมที่จะเสียสละทั้งด้านเวลาและเรื่องส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมเป็นผู้มีใจรักในการพัฒนา มีการติดต่อสื่อสารที่ดีทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการประชาสัมพันธ์การแลกเปลี่ยนความรู้กับหน่วยงานภายนอก ผู้นำชุมชนได้นำคุณลักษณะของผู้นำชุมชนที่มีอยู่มาสร้างกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนให้กับเยาวชน โดยนำความรู้และประสบการณ์มาจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้บ้านหัวทุ่ง และแหล่งเรียนรู้ในป่าชุมชน ซึ่งได้นำประสบการณ์มาถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น นำความรู้มาถ่ายทอดให้เยาวชนรู้จักทรัพยากรในป่าชุมชน ทั้งพืชพันธุ์ไม้สมุนไพร ระบบนิเวศที่เชื่อมโยงกัน รวมถึงนำภูมิปัญญาวัฒนธรรมความเชื่อมาเชื่อมโยงในการจัดการป่าอีกทั้งยังนำเยาวชนเข้ามาเรียนรู้ตามหลักสูตรการเรียนรู้และศึกษาเส้นทางธรรมชาติตามฐานการเรียนรู้โดยผู้นำชุมชนเป็นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กและเยาวชน ทั้งนี้ เนื้อหาความรู้ในการถ่ายทอดให้กับเยาวชนผู้นำชุมชนได้ร่วมคิดร่วมกำหนดเนื้อหาความรู้จนพัฒนามาเป็นองค์ความรู้ท้องถิ่นที่มุ่งสร้างจิตสำนึกให้เด็กและเยาวชนได้

เกิดความหวงแหนทรัพยากรในชุมชน ส่งผลให้เยาวชนได้เกิดการเรียนรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน เช่น การทำแนวกันไฟ การปลูกป่าการทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ การทำพิธีบวงสรวงป่า กิจกรรมการเรียนรู้ในป่าชุมชนและเยาวชนได้ให้ความสนใจในการมีส่วนร่วมกิจกรรมในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เพราะนอกจากจะได้รับความรู้แล้ว ยังทำให้กลุ่มเยาวชนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมกับในชุมชน และได้มีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรในชุมชนให้คงอยู่สืบไป

9.16 พันธ เหลี่ยมสมบัติ (2554) “การใช้ถนนคนเดินเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนสองฝั่งถนนวัวลายจังหวัดเชียงใหม่” เป็นการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดถนนคนเดินขึ้นที่ถนนวัวลายเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนสองฝั่งถนนวัวลายกับกิจกรรมถนนคนเดินและเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความเข้มแข็งและความอ่อนแอของชุมชนสองฝั่งถนนวัวลายตลอดจนเสนอแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดถนนคนเดินที่ถนนวัวลายมี 3 ด้าน คือ 1) ประชาชนจากทั้ง 3 ชุมชน คือ ชุมชนหมื่นสารบ้านวัวลาย ชุมชนวัดศรีสุพรรณ และชุมชนวัดนันทาราม ซึ่งตั้งอยู่ใกล้เคียงกันและมีฝีมือด้านหัตถศิลป์ที่โดดเด่น 2) ฝ่ายผู้บริหารท้องถิ่นจากเทศบาลนครเชียงใหม่และ 3) นักวิชาการ ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนสองฝั่งถนนวัวลายกับกิจกรรมถนนคนเดินพบว่า เป็นความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจมากที่สุดเพราะถนนคนเดินช่วยกระตุ้นให้เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น ส่วนความสัมพันธ์ในด้านสังคมและการเมืองมีความสำคัญระดับรองลงไปจุดแข็งของชุมชนสองฝั่งถนนวัวลาย คือ วัฒนธรรมการผลิตและการค้าขายเครื่องเงิน ซึ่งโดดเด่นมาตั้งแต่ครั้งอดีต ส่วนจุดอ่อนได้แก่ การเสื่อมสลายของวัฒนธรรมชุมชนเนื่องจากการผลิตและการค้าเครื่องเงินเริ่มซบเซาขาดแคลนช่างฝีมือรุ่นใหม่เข้ามาทดแทน รัฐและชุมชนต้องช่วยกันฟื้นฟูและอนุรักษ์ด้านหนึ่งใช้ถนนคนเดินเป็นพื้นที่ในการประชาสัมพันธ์ชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้ยั่งยืน อีกด้านหนึ่งต้องเร่งสร้างช่างฝีมือรุ่นใหม่ ส่งเสริมการวิจัยเพื่อปรับปรุงเทคนิคการผลิตเครื่องเงินตลอดจนส่งเสริมการค้าและการแสวงหาลูกค้ารายใหม่ๆ ทั้งในและนอกประเทศ

9.17 วันเฉลิม ณะรงค์ชัย (2555) “บทบาทของสมาชิกสภาเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น” เป็นการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของสมาชิกสภาเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและศึกษาปัญหาและอุปสรรคของสมาชิกสภาเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ผลการศึกษาสรุปได้ว่า บทบาทของสมาชิกสภาเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านการสนับสนุน

ส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นอยู่ในระดับมาก ขณะที่ด้านการส่งเสริมสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มองค์กรเครือข่ายชุมชนด้านการแสวงหา/ระดมทุนเพื่อชุมชนและด้านการสร้างกลไกกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง ผลของการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนพบว่า ในภาพรวมกลุ่มอยู่ในระดับมาก โดยคนในชุมชนเกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองช่วยกันระดมทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ ร่วมกันคิดและตัดสินใจในการทำกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์สมาชิกสภาเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนพบว่า สมาชิกสภาเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามโครงการในแผนพัฒนา 3 ปี พ.ศ. 2553 – 2555 เช่น โครงการพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพชุมชนเข้มแข็งได้ร่วมกันดำเนินงานส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกชุมชนจัดทำเวทีประชาคม ทุก 1 เดือนร่วมดำเนินโครงการเทศบาลสัญจรเพื่อพบปะพูดคุยสอบถามปัญหาและความต้องการต่าง ๆ จากประชาชนส่งเสริมให้มีโครงการส่งเสริมกีฬาชุมชนด้านยาเสพติดเป็นประจำทุกปี ทำหน้าที่ในการเป็นผู้ประสานงานกับผู้นำชุมชนในโครงการสำรวจความจำเป็นพื้นฐานเพื่อนำข้อมูลพื้นฐานของชุมชนมาเป็นแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ส่งเสริมการดำเนินโครงการปีใหม่สากลชนทุกเผ่าชาวแม่ฮ่องสอน โครงการสนับสนุนประเพณีกวนข้าวหย่ากู่และโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวถนนคนเดินเมืองแม่ฮ่องสอน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมประเพณีที่ดึงดูดของชุมชนเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนให้แก่นักท่องเที่ยวได้รู้จักปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ได้แก่ ข้อจำกัดด้านงบประมาณประชาชนบางส่วนยังไม่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมเครือข่ายชุมชนยังไม่มี ความเข้มแข็งและปัญหาการพัฒนาเมืองที่ไร้ขอบเขต ซึ่งจากกระแสการท่องเที่ยวที่ไหลเข้ามาเมืองแม่ฮ่องสอนอย่างรวดเร็วทำให้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของประชาชนเปลี่ยนแปลงไป

9.18 สถาบันพระปกเกล้า (2554) “การศึกษาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนกรณีศึกษาชุมชนบริเวณ โรงไฟฟ้ากระบี่ในเขตตำบลคลองขนานปกาสัย และตลิ่งชัน อำเภอเหนือคลองจังหวัดกระบี่” การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมทุนทางสังคมของชุมชนที่มีอยู่แต่เดิมของพื้นที่เป้าหมาย โดยใช้รูปแบบกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public participation) และใช้ชุมชนทรัพยากรชุมชนเป็นพื้นฐาน เพื่อเพิ่มศักยภาพและเสริมสร้างพลังชุมชน และเพื่อให้ได้แนวทางที่เหมาะสมต่อการพัฒนาในท้องถิ่น อันเกิดจากกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชน ผลการศึกษาวิจัยพบว่าในชุมชน 3 ตำบลมีทุนทางสังคมอยู่พอควร โดยทรัพยากรบุคคลที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ที่มีอยู่มากและสวยงาม แต่บางส่วนกำลังจะถูกทำลาย ถูกนำเสนอสู่ประชาชนทั้ง 3 ตำบล นำเสนอ โดยชาวบ้านเอง เพราะเป็นข้อมูลที่ค้นพบเอง ได้แก่ ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน บุคคลที่เป็นศิลปิน เป็นผู้รู้ ผู้ที่มีความสามารถในหลาย ๆ ด้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ทรัพยากร และสิ่งที่ยา หายไปจากความทรงจำของชาวบ้านได้ถูกค้นพบ เช่น ศิลปะพื้นบ้านมโนราห์ การแสดงที่มีศิลปิน พื้นบ้านอาวุโส สามารถให้ข้อมูลและถ่ายทอดวิถีชีวิต ภูมิปัญญา ได้ถูกนำมาเผยแพร่ เช่น การปลูก ข้าวแบบเกษตรอินทรีย์ การทำบ้านดิน การทำอาหารต่าง ๆ การต่อเรือหัวโทง ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ชายฝั่งทะเล ป่าไม้ อ่างเก็บน้ำ ลิกไนท์ ชาวบ้านมองกันว่าเป็นทุนของเขา เช่นเดียวกับการมี พระพุทธรูปเก่าแก่ควรค่าแก่การเคารพบูชา หรือการมีพิพิธภัณฑสถานในพื้นที่ การมีปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำศาสนา ผู้รู้ หมอพื้นบ้าน หมอยา นักดนตรี ซึ่งชาวบ้านภาคภูมิใจ และนำข้อมูลที่ค้นพบมา กำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชนในอนาคต

9.19 สาวิตรี ศรีปาน (2552) “กระบวนการส่งเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสม ทรัพย์บ้านวังขุมเงิน ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่” วัตถุประสงค์ของการ ศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และ ปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านวังขุมเงิน หมู่ที่ 7 ตำบลแม่แฝก ใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์และการสังเกต แหล่งข้อมูลประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้สูงอายุผู้นำ และแกนนำชุมชน ตลอดจนสมาชิกของกลุ่มสัจจะ สะสมทรัพย์และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย ข้อมูลได้ถูกตรวจสอบความสมบูรณ์แยกแยะเป็น หมวดหมู่ วิเคราะห์ตีความตามกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ และนำเสนอโดยการบรรยาย ผลของการ วิจัยสรุปว่า กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านวังขุมเงินเป็นไป อย่างมีขั้นตอน คือ 1) ก่อนเกิดกลุ่ม มีการหาข้อมูลการตั้งกลุ่มโดยการไปศึกษาดูงาน จากนั้นได้นำ ประสบการณ์ที่ได้มาพิจารณาตั้งกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการจากสมาชิกกลุ่ม 7 ราย เป็น 47 รายโดย กระตุ้นเตือนให้สมาชิกตระหนักถึงการออมทรัพย์ การทำบัญชีการออมทรัพย์ การกู้ยืมการคิด ดอกเบี้ย และการจัดสรรสวัสดิการ หลังจากนั้นมีการเผยแพร่แนวคิดการรวมกลุ่มไปสู่คนในชุมชน 2) การดำเนินงานกลุ่ม กลุ่มเริ่มต้นจากกลุ่มเล็กๆ เพียง 7 ราย ทำให้การดำเนินการทำได้สะดวก สามารถสะสมประสบการณ์จากการทำกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มและสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ อย่างดีเช่น การทำบัญชีการให้กู้ยืม การใช้หนี้การปันผลแก่สมาชิก การทำรายงานเสนอและการเสริม ความรู้แก่สมาชิก ผลการดำเนินการเป็นที่น่าเชื่อถือทำให้สามารถขยายสมาชิกและเงินสะสมได้ เพิ่มขึ้น จากปี 2547 มีสมาชิก 75 ราย เงินสะสมจำนวน 62,575 บาท จนปัจจุบันปี 2550 มีสมาชิก 220 ราย เงินสะสมจำนวน 233,574 บาท 3) การเจริญเติบโตของกลุ่ม กลุ่มได้มีการขยายตัวเป็น เครือข่ายระดับตำบล จนกลายเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน คือ “กลุ่ม

ตั้งจะสะสมทรัพย์สินตำบลแม่แฝกใหม่” ต่อมาได้มีการเปลี่ยนมาเป็น “เครือข่ายกลุ่มองค์กรชุมชน ตำบลแม่แฝกใหม่” เพื่อให้ประโยชน์สาธารณะกับกลุ่มองค์กรอื่น ๆ ในชุมชนที่สนใจในการทำงาน พัฒนาชุมชนเข้ามาร่วมเรียนรู้ และร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของเครือข่ายฯ เป็นการเสริมสร้างความแข็งแกร่งและการเรียนรู้กับกลุ่ม/องค์กรอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มตั้งจะสะสมทรัพย์สินฯ ได้แก่ 1) ปัจจัยภายในชุมชน คือ (1) ผู้นำมีความเข้มแข็งและเสียสละในการส่งเสริมให้กลุ่มประสบผลสำเร็จ (2) สมาชิกให้ความร่วมมือตามอุดมการณ์ของกลุ่ม มีความรับผิดชอบการตรงต่อเวลาการถือสัจจะและการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (3) การบริหารจัดการของกลุ่มสามารถบรรลุเป้าหมายได้ตามวัตถุประสงค์และอย่างไร่งใส สมาชิกได้รับผลประโยชน์ตามที่กำหนดไว้ (4) กระบวนการส่งเสริม สมาชิกได้มีส่วนร่วมการคัดเลือกกลุ่ม และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ตลอดถึงการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเครือข่ายอื่น ๆ (5) คุณธรรม เกิดความสำนึกความรัก ความสามัคคีความเอื้ออาทร มีระเบียบวินัยมีความเสียสละเพื่อส่วนรวม ใ่วางใจซึ่งกันและกัน และประหยัด อดออมมากขึ้น (6) การตอบสนองแก่สมาชิกทางด้านเศรษฐกิจ การแก้ปัญหาด้านการเงิน สมาชิกได้ประโยชน์จากการออม กู้ยืม การปันผล รวมถึงสวัสดิการอื่นๆ และการตอบสนองทางด้านสังคม ทำให้สมาชิกได้เข้ามามีส่วนในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การแก้ปัญหาร่วมกัน 2) ปัจจัยภายนอกชุมชน คือ (1) เครือข่ายส่งเสริมให้กลุ่มและสมาชิกกลุ่มมีการพัฒนาความเข้มแข็งมากขึ้น จากการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกเครือข่าย อาทิ ทางด้านความคิด การทำงานร่วมกัน คุณธรรมต่าง ๆ เป็นต้น (2) ตัวแบบมีการเรียนรู้จากการศึกษาดูงานจากกลุ่มตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ และเข้มแข็งภายนอกชุมชน (3) หน่วยงาน/องค์กรต่าง ๆ โดยการทำโครงการขอการสนับสนุนทั้งจากภาครัฐและเอกชน ในเรื่องของเงินทุนและการขอความร่วมมือต่างๆ

9.20 เอกสิทธิ์ สมนวล (2554) “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนป่าขาม ตำบลเวียงใต้ อำเภอป่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน” การค้นคว้าแบบอิสระนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาสภาพความเป็นชุมชนท้องถิ่น ของชุมชนป่าขาม ตำบลเวียงใต้ อำเภอป่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน และเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนป่าขาม โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการร้านอาหารและผู้ประกอบการที่พักและเจ้าหน้าที่จากเทศบาลตำบลป่า และใช้แนวคิดเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน วัฒนธรรมชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน และการกระจายอำนาจ มาประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งผลการศึกษาพบว่า ชุมชนป่าขามเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มีสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ มีปัจจัยที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนป่าขามคือ 1) ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย บทบาทของผู้นำชุมชน ที่มีลักษณะของผู้นำที่ดีและความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันของสมาชิกในชุมชน ซึ่งมีรากฐานมาจาก

ความสัมพันธ์แบบเครือข่าย และวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นจากความเชื่อและยึดถือปฏิบัติร่วมกันมา 2) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย การสนับสนุนจากภาครัฐ โดยเฉพาะการส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้ชุมชน ป่าขามได้รับการพัฒนาทางด้านต่าง ๆ และการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งทำให้ชุมชนป่าขามได้ดึงศักยภาพของชุมชนออกมาและเป็นแหล่งสนับสนุนสำคัญในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริงการที่จะทำให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนนั้น จำเป็นต้องทำให้คนในชุมชนเห็นว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นของพวกเขาเอง โดยให้คนในชุมชนเป็นคนค้นหาปัญหาสาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยตัวของพวกเขาเอง ควรให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเกิดความตระหนักรักและหวงแหนชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

